

EEN HANDLEIDING VOOR WERKEN MET KINDEREN

Wat zeg je nou eigenlijk?

Raoul Frankel en Danny Versteeg - 2025



Inhoudsopgave

Inleiding	01
Hoofdstuk 1: Het kind - waar alles begint	03
Hoofdstuk 2: Laag 1 - Thuissituatie en (vroeg)e ervaringen	12
Hoofdstuk 3: Laag 2 - Jouw wereld: de groep	19
Hoofdstuk 4: Laag 3 & 4 - De bredere context en de shift naar behoeftegericht denken	32
Hoofdstuk 5: Mentaliseren & most generous interpretation	41
Hoofdstuk 6: Scaffolding & vaardigheden opbouwen	45
Hoofdstuk 7: Emotieregulatie & de emotiethermometer	52
Hoofdstuk 8: Positieve bekrachtiging & relatie opbouwen	61

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 9: KindKernKaart 1,5–4 jaar	72
Hoofdstuk 10: KindKernKaart 4–7 jaar	78
Hoofdstuk 11: KindKernKaart 7–10 jaar	85
Tot slot	92
Referenties	93
Over de auteurs	97

INLEIDING

Waarom dit boek?

“Waarom vallen er steeds meer kinderen buiten de boot?”

Er vallen steeds meer kinderen buiten de boot in Nederland. Uit recente CBS-cijfers (2021, 2024) blijkt dat er een toename is in het aantal kinderen dat extra ondersteuning nodig heeft bij hun ontwikkeling. Het is geen gek beeld meer dat er binnen een reguliere kinderdagverblijfgroep of binnen een BSO-groep meerdere kinderen zitten met een vorm van ondersteuning. De cijfers van het LKK (Romijn, et al., 2025) laten zien dat binnen een gemiddelde groep op een regulier kinderdagverblijf de zorgbehoeften op 14% ligt. Dit kan een overschatting zijn omdat kinderen met een dubbele zorgbehoeften niet uit de data onderscheiden kunnen worden. Binnen de peuteropvang gaat het zelfs om 69%. Met dezelfde beperking in de data. Bij de BSO komt de data uit op 19%.

Begrijp ons niet verkeerd, fantastisch dat deze hulp mogelijk is. Sterker nog, wij zijn onderdeel van deze hulp. Maar als je dagelijks in de praktijk staat, voel je wel dat er iets verandert. Dat er ineens een enorme golf lijkt te zijn aan kinderen die niet meer met de reguliere ontwikkelingslijn mee lijken te komen. En dat betekent dat jij steeds vaker te maken krijgt met gedrag dat uitdagend is, met kinderen die net wat meer nodig hebben om mee te kunnen doen.

Er wordt onderzoek naar gedaan, maar een definitieve reden kan er niet worden aangewezen. Zijn het die schermen, is het opvoeding, verwachten we te veel van kinderen? Waarschijnlijk heeft het probleem niet één oorzaak, maar is het een optelsom van allerlei dingen die in meer of mindere mate invloed hebben op de ontwikkeling en het gedrag van kinderen.

INLEIDING

In dit boek gaan we niet uiteenzetten waar de oorzaak volgens ons ligt. Hier zijn al behoorlijk wat boeken over geschreven door mensen die daar veel beter iets over kunnen zeggen dan wij. Dit boek gaat over wat wij doen, wanneer we erbij worden gehaald als die ontwikkeling of het niet zo lekker loopt. Wat helpt ons om naar kinderen te kijken? Wat hebben kinderen in onze ervaring nodig? Welke technieken zetten wij in?

Maar ook delen wij onze kijk op kinderen die je kan helpen om kinderen te benaderen vanuit hun behoeften in plaats van eventuele problematiek. Want daar draait het om: niet kijken naar wat er 'mis' is met een kind, maar begrijpen wat dat kind jou probeert te vertellen met zijn gedrag. Het gaat om die omslag van "Wat doe jij nou?" naar "Wat zeg je nou eigenlijk?"

Om je te helpen bij die omslag, nemen we je in dit boek mee langs ons eigen Context en Invloed Model. Dit model laat zien dat gedrag nooit op zichzelf staat, maar altijd ontstaat in wisselwerking met verschillende lagen van invloed rondom het kind. We beginnen bij het kind zelf, met zijn temperament, ontwikkeling en behoeften, en werken systematisch naar buiten toe door alle contexten die van invloed zijn.

Het boek is opgebouwd in drie delen. In Deel 1 leer je kijken: wat beïnvloedt het gedrag van dit kind allemaal? En belangrijker nog: in welke laag ligt jouw handelingsruimte als professional? Deel 2 geeft je de gereedschapskist: concrete technieken en strategieën die je direct kunt inzetten. Deel 3 brengt alles samen in de praktijk met de KindKernKaarten, toegespitst op verschillende leeftijdsgroepen.

Dit boek is specifiek geschreven voor pedagogisch professionals in de kinderopvang. Professionals die op groepen staan op kinderdagverblijf en buitenschoolse opvang. En de professionals die de mensen op de groep hierbij ondersteunen.

HOOFDSTUK 1

Het kind - waar alles begint

Liam is 3 jaar oud en komt vier dagen per week naar het kinderdagverblijf. Zijn gedrag zorgt regelmatig voor vraagtekens bij de professionals. Hij kan uren gefascineerd spelen met water - de kraan laten lopen, bakjes vullen en leeggooien, zijn handen er doorheen laten gaan. Maar zodra er iets onverwachts gebeurt, een kind dat te dichtbij komt, een ander geluid, een plotselinge verandering, kan hij heftig reageren. Dan gaat hij gillen, slaan, of gooit hij materiaal door de ruimte.

In de kring is Liam vaak onrustig. Hij wiebelt, maakt geluiden, en heeft moeite om te blijven zitten. Maar tijdens het zingen transformeert hij: dan zingt hij vol overgave mee en lijkt hij helemaal op te gaan in de muziek.

Wat ook opvalt: Liam heeft duidelijke voorkeuren voor texturen en materialen. Zachte stoffen kan hij lang strelen, maar van bepaalde verfsorten of klei krijgt hij rillingen en trekt hij zijn handen terug. Hij zoekt vaak stevige aanraking door tegen dingen aan leunen of knuffels stevig vasthouden.

Zijn taalvaardigheid varieert enorm. Soms praat hij in hele zinnen over dinosaurussen (zijn grote passie), maar in stressvolle momenten valt zijn taal weg en communiceert hij vooral door gedrag.

Als je naar Liam kijkt, zie je een kind dat je waarschijnlijk herkent uit je eigen groep. Soms gaat het prima, soms helemaal niet. Maar waarom reageert hij zo verschillend in verschillende situaties? Wat maakt dat hij bij water helemaal tot rust komt, maar bij onverwachte veranderingen ontploft?

HOOFDSTUK 1: HET KIND - WAAR ALLES BEGINT

Om Liam echt te begrijpen, en ieder ander kind in je groep, moeten we beginnen bij het hart van ons Context en Invloed Model: het kind zelf.

Als je kinderen in je groep hebt, zijn er ontelbare factoren die van invloed zijn op hoe zij zich gedragen, hoe zij hun emoties uiten en hoe zij omgaan met spanning of uitdagingen. Maar het begint allemaal bij het kind zelf. In het hart van ons Context en Invloed Model staat het kind centraal, met drie onderdelen die voor ons als professionals het meest zichtbaar en herkenbaar zijn: gedrag, emoties en coping/zelfregulatie.

Bij Liam zie je dit heel duidelijk terug. Zijn gedrag varieert van urenlang gefascineerd spelen tot heftig reageren met gillen en gooien. Zijn emoties gaan van opgetogen meezingen tot intense frustratie. En zijn manier van omgaan met stress (zijn coping) zie je in hoe hij zachte materialen zoekt of juist stevige aanraking opzoekt als het moeilijk wordt.

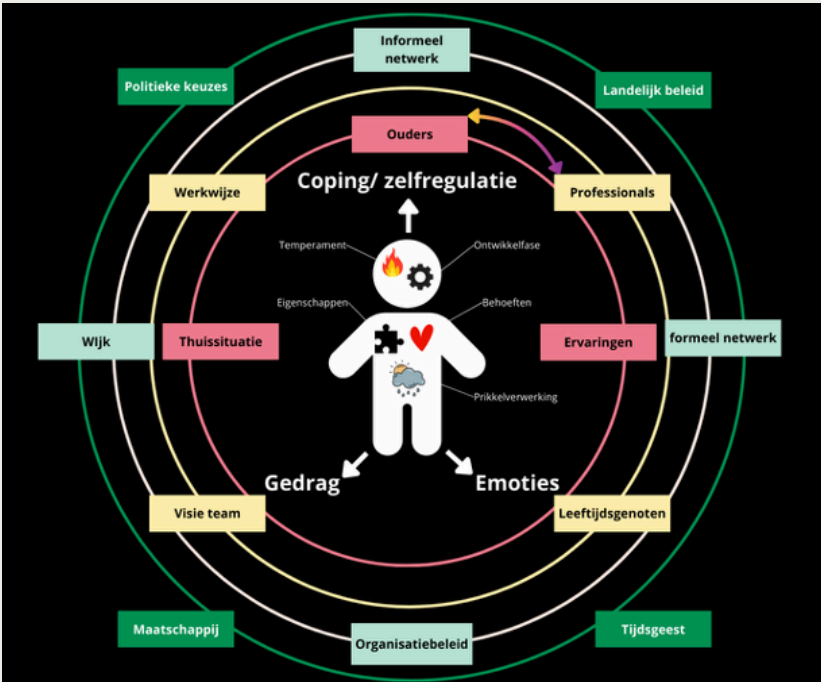
Deze drie elementen zijn de 'buitenkant' van wat er bij een kind gebeurt. Het zijn de signalen die het kind uitzendt, bewust of onbewust. Het zijn ook de aspecten waar jij als professional het meest direct mee te maken krijgt in je dagelijkse werk.

Maar deze gedragingen, emoties en manieren van omgaan komen niet uit de lucht vallen. Bij Liam zijn ze het resultaat van vijf belangrijke kindfactoren: zijn temperament, ontwikkelfase, eigenschappen, behoeften en prikkelverwerking. Deze factoren zitten 'binnenin' het kind en bepalen voor een groot deel hoe het kind reageert op alles wat er om hem of haar heen gebeurt.

Het context en invloed model ziet er als volgt uit:



HOOFDSTUK 1: HET KIND - WAAR ALLES BEGINT



HOOFDSTUK 1: HET KIND - WAAR ALLES BEGINT

Gedrag, emoties en coping/zelfregulatie: wat je ziet

Gedrag is voor ons het meest zichtbare. Het gaat letterlijk om wat het kind doet en zegt. Een kind dat wegloopt uit de kring, een kind dat andere kinderen helpt, een kind dat constant vragen stelt - dit is allemaal gedrag. Belangrijk om te beseffen: gedrag is communicatie. Ook als een kind niets zegt, vertelt het ons iets door wat het wel of niet doet.

Emoties kunnen we bij de meeste kinderen ook goed aflezen, vooral bij de jongere kinderen. Misschien niet tot in detail, maar zeker in welke richting we moeten denken. Zit het kind hoog of laag in energie? Zit het meer aan de blijde kant of juist meer aan de boze kant? Is het verdrietig, bang, enthousiast? Deze emoties geven ons waardevolle informatie over hoe het kind een situatie ervaart.

Coping of zelfregulatie gaat over hoe kinderen omgaan met stress, spanning of uitdagingen. Sommige kinderen gaan dan heel druk bewegen, andere worden juist heel stil. Sommige zoeken troost bij een volwassene, andere gaan juist vermijden of worden boos. Hoe een kind 'copt' met moeilijke momenten, zegt veel over wat het nodig heeft van jou als professional.

Het cruciale punt is dit: we kunnen niet in het hoofd van kinderen kijken. We weten niet wat er zich daar allemaal afspeelt. Maar we kunnen wel zien hoe zij zich gedragen, hoe zij hun emoties uiten en hoe zij proberen om te gaan met uitdagingen. En die observaties zijn onze basis om te begrijpen wat een kind nodig heeft.

HOOFDSTUK 1: HET KIND - WAAR ALLES BEGINT

De vijf kindfactoren: wat het kind meebrengt

Achter die zichtbare gedragingen, emoties en coping liggen vijf belangrijke factoren die het kind 'meebrengt'. Deze factoren zijn niet goed of slecht, ze zijn gewoon onderdeel van wie het kind is. Maar ze hebben wel grote invloed op hoe het kind reageert in verschillende situaties.

Temperament

Temperament is de aangeboren manier waarop kinderen reageren op prikkels en hoe ze hun emoties en gedrag reguleren. Het gaat om relatief stabiele eigenschappen die je al heel vroeg bij een kind kunt zien. Denk aan het activiteitsniveau van een kind: het ene kind zit van nature rustiger in elkaar, het andere heeft constant beweging nodig. Of gevoeligheid voor prikkels: sommige kinderen schrikken snel van harde geluiden, andere lijken er helemaal niet door geraakt te worden (Rothbart & Bates, 2006).

Belangrijk om te weten: temperament is grotendeels biologisch bepaald, maar de omgeving speelt een grote rol in hoe het tot uiting komt. Een zeer actief kind in een rustige, gestructureerde omgeving gedraagt zich anders dan datzelfde kind in een chaotische, drukke setting.

Ontwikkeelfase

De ontwikkeelfase gaat over waar het kind in zijn of haar ontwikkeling staat op de verschillende gebieden: motoriek, taal, sociaal-emotioneel, cognitief. Dit kan volgens de kalenderleeftijd gaan, maar dat hoeft niet. Kinderen kunnen voor- of achterlijnen, en dat is volkomen normaal.

HOOFDSTUK 1: HET KIND - WAAR ALLES BEGINT

Het gemiddelde kind van vijf jaar laat ander gedrag, andere emotionele uitingen en andere coping zien dan een baby van één jaar. Maar ook binnen een leeftijdsgroep kunnen er grote verschillen zijn. Een kind van vijf dat sociaal-emotioneel meer op het niveau van een vierjarige zit, heeft andere ondersteuning nodig dan een kind dat juist voorloopt.

Eigenschappen

Eigenschappen zijn relatief stabiele kenmerken in denken, voelen en handelen, zoals nieuwsgierigheid, doorzettingsvermogen, voorzichtigheid of zorgzaamheid. In tegenstelling tot temperament ontwikkelen eigenschappen zich geleidelijk in de wisselwerking tussen wat het kind van nature meebrengt en de ervaringen die het opdoet (Nave, Sherman, & Funder, 2013).

Onderzoek laat zien dat deze eigenschappen al vroeg zichtbaar zijn en een basis vormen voor latere persoonlijkheidskenmerken (Shiner & DeYoung, 2013). Een kind dat op driejarige leeftijd al zorgzaam is naar andere kinderen, zal die eigenschap vaak nog steeds hebben als het acht is. Maar eigenschappen kunnen wel versterkt of afgezwakt worden door ervaringen en de manier waarop volwassenen erop reageren.

Behoeften

Alle kinderen hebben behoeften, maar deze kunnen per kind enorm verschillen. Dit kan iets in het kind zelf zijn, zoals een grote bewegingsbehoefte of juist behoefte aan rust en regelmaat. Het kan ook een behoefte vanuit de omgeving zijn, zoals voorspelbaarheid, aandacht van volwassenen, of juist ruimte om zelfstandig te ontdekken.

Gedrag is vaak een manier om die behoeften te communiceren (Kennedy, 2022). Een kind dat constant wegloopt tijdens activiteiten, communiceert misschien dat het meer beweging nodig heeft. Een kind dat zich steeds opwindt bij overgangen, laat misschien zien dat het meer voorspelbaarheid en structuur nodig heeft.

HOOFDSTUK 1: HET KIND - WAAR ALLES BEGINT

Prikkelverwerking

Voor ons is het laatste kindfactor van grote invloed: de zintuiglijke prikkelverwerking van het kind. De hele dag komen er via onze zintuigen prikkels binnen: kleuren, geluiden, geuren, aanrakingen, bewegingen. Onze hersenen moeten al deze informatie verwerken en beoordelen of er een reactie nodig is (Thoonsen & Lamp, 2022).

Kinderen verschillen enorm in hoe zij prikkels verwerken. Sommige kinderen kunnen veel hebben: drukke groepen, veel geluid, veel visuele prikkels. Andere kinderen raken snel overprikkeld en hebben behoefte aan rustigere omgevingen. En weer andere kinderen lijken juist op zoek naar extra prikkels: zij zoeken beweging, stevige aanraking, of intense zintuiglijke ervaringen (Thoonsen & Lamp, 2022).

Waarom dit belangrijk is voor jou als professional

Als je begrijpt dat gedrag, emoties en coping voortkomen uit deze vijf kindfactoren, verander je manier van kijken. In plaats van te denken "Waarom doet hij dit?", ga je denken "Wat probeert hij me te vertellen?". In plaats van "Dit kind is lastig", denk je "Dit kind heeft iets nodig wat hij nu niet krijgt".

Een kind met veel bewegingsbehoefte en een hoog activiteitsniveau (kindfactoren) dat in een rustige kringtijd moet zitten (omgeving), gaat waarschijnlijk onrustig gedrag laten zien. Dat gedrag is niet 'stout' of 'opzettelijk', het is een logisch gevolg van de mismatch tussen wat het kind nodig heeft en wat de situatie vraagt.

Een kind dat gevoelig is voor prikkels (kindfactor) en in een drukke, lawaaierige groep zit (omgeving), gaat misschien emotioneel reageren of zich terugtrekken (coping). Ook dit is niet 'moeilijk doen', maar een begrijpelijke reactie op overstimulatie.

HOOFDSTUK 1: HET KIND - WAAR ALLES BEGINT

Door eerst te kijken naar het kind - naar wat het meebrengt, naar wat het nodig heeft - kun je veel beter begrijpen waarom bepaald gedrag ontstaat. En als je begrijpt waarom iets gebeurt, kun je ook veel gericht kijken naar wat het kind nodig heeft om het anders te kunnen doen.

Het kind in context

Maar het kind staat natuurlijk niet op zichzelf. Rondom het kind zijn er verschillende lagen van invloed die allemaal impact hebben op hoe die kindfactoren tot uiting komen. Die lagen, van de thuissituatie tot aan de bredere maatschappij, bepalen mede hoe het kind zich ontwikkelt en gedraagt.

In de volgende hoofdstukken nemen we je mee door die verschillende lagen. We beginnen het dichtst bij het kind: de thuissituatie en vroege ervaringen. Daarna kijken we naar jouw wereld als professional: de groep, de werkwijze, de relatie tussen jou en het kind. En uiteindelijk zoomen we uit naar de bredere context waarin het gezin en jouw organisatie functioneren.

Maar vergeet nooit: het begint allemaal bij dat unieke kind in jouw groep, met zijn eigen temperament, ontwikkeling, eigenschappen, behoeften en manier van prikkels verwerken. Als je dat kind echt wilt begrijpen en ondersteunen, moet je beginnen met zien wie het is en wat het meebrengt. Pas dan kun je kijken naar alle invloeden daaromheen.

Want uiteindelijk gaat het erom: hoe kunnen alle lagen van invloed samenwerken om dit specifieke kind te helpen zich optimaal te ontwikkelen?

HOOFDSTUK 1: HET KIND - WAAR ALLES BEGINT

Terug naar Liam

Nu je de vijf kindfactoren kent, kun je Liam's gedrag heel anders bekijken. Zijn fascinatie met water en texturen? Dat is zijn prikkelverwerking - hij heeft bepaalde zintuiglijke behoeften. Zijn heftige reacties op onverwachte veranderingen? Dat zegt iets over zijn temperament en zijn gevoeligheid voor prikkels. Zijn variërende taalgebruik? Dat past bij zijn ontwikkelfase en hoe stress zijn vaardigheden beïnvloedt.

Liam is niet 'moeilijk', hij communiceert via zijn gedrag wat hij nodig heeft. In de volgende hoofdstukken kijken we naar alle lagen rondom Liam die meespelen: wat gebeurt er thuis? Hoe kun jij als professional aansluiten bij zijn behoeften? Want pas als je het complete plaatje ziet, kun je hem echt helpen.

HOOFDSTUK 2

Laag 1 - Thuissituatie en (vroeger) ervaringen

Emma is 3,11 jaar oud en komt drie dagen per week naar het kinderdagverblijf. De laatste maanden valt haar gedrag steeds meer op. 's Ochtends bij het brengen klemt ze zich vast aan mama en huilt ze hartverscheurend. Eenmaal mama weg is, duurt het soms een uur voordat Emma tot rust komt.

Tijdens de dag wisselt haar gedrag. Soms speelt ze vrolijk mee, maar ze kan ook plotseling heel emotioneel worden om kleine dingen. Een puzzel die niet lukt, een ander kind dat haar speelgoed aanraakt - Emma reageert dan veel heftiger dan je zou verwachten bij een bijna 4-jarige.

Wat opvalt is dat Emma steeds vaker over haar buik klaagt. "Buikpijn, buikpijn," zegt ze dan, maar lichamenlijk mankeert er niets. Ook slaapt ze slechter: tijdens de rust ligt ze te woelen en kan ze moeilijk in slaap komen.

De professionals maken zich zorgen. Emma was altijd een vrolijk, makkelijk kind. Maar de laatste tijd lijkt ze constant gespannen, alsof ze ergens op bedacht is. Ze zoekt ook veel meer bevestiging van volwassenen: "Vind je me lief?" vraagt ze meerdere keren per dag.

Ouders vertellen dat thuis hetzelfde speelt. Emma is veel angstiger geworden, plast soms weer in bed (wat al maanden niet meer gebeurde), en stelt veel vragen over de toekomst: "Blijf je bij me? Ga je niet weg?"

HOOFDSTUK 2: LAAG 1 - THUISSITUATIE EN (VROEGE) ERVARINGEN

Emma's gedrag roept veel vragen op. Waarom is dit vrolijke, makkelijke kind ineens zo gespannen en emotioneel? Wat is er veranderd?

Om Emma te begrijpen, moeten we kijken naar de eerste laag rondom het kind in ons Context en Invloed Model. De eerste laag rondom het kind is de meest intieme en vaak ook de meest invloedrijke: de thuissituatie. Hoe zijn de interactiepatronen tussen ouder en kind? Zijn ouders sensitief naar de behoeften van het kind en kunnen ze daar, het meest van de tijd, gehoor aan geven? En hoe zit de ouder zelf in zijn of haar vel?

Het begint eigenlijk bij de ouder zelf. Hoe ervaren ze het ouderschap? Hebben ze de ruimte; mentaal, fysiek en financieel om beschikbaar te zijn voor hun kind? Stress binnen de thuissituatie heeft eigenlijk altijd effect op het kind. Dat wil niet zeggen dat kinderen nooit stress mogen ervaren, een beetje stress hoort bij de ontwikkeling. Maar het ligt vooral aan het type stress en hoe er in het gezin mee wordt omgegaan.

De thuissituatie: altijd van invloed

De invloed van de thuissituatie op het gedrag van kinderen is onmiskenbaar en altijd aanwezig.

Zeggen dat de thuissituatie invloed heeft op gedrag van kinderen, wil niet zeggen dat kinderen zich niet kunnen conformeren aan de regels van een andere situatie. Alleen zullen ze daar dan vaak wel extra hun best voor moeten doen. Sommige kinderen lopen op hun tenen op de opvang en dan komen ze thuis en breken ze de tent af. Het ene kind kan makkelijker schakelen tussen situaties dan andere kinderen. Maar eigenlijk voor ieder kind geldt: hoe meer situaties op elkaar lijken (regels, structuur enzovoort), hoe makkelijker het voor een kind is om zich in de verschillende situaties te redden.

HOOFDSTUK 2: LAAG 1 - THUISITUATIE EN (VROEGE) ERVARINGEN

Jayden is 2 jaar en net gestart op de peutergroep. Een ondernemend kind, dat het liefst zijn eigen pad volgt. Op veel momenten is dat prima: hij verkent, speelt, observeert. Maar tijdens de eetmomenten lopen de spanningen op. Zowel bij Jayden als bij de professionals.

Jayden wil namelijk wél eten, maar niet aan tafel zitten. Als hij zijn gang mag gaan, loopt hij rond, keert terug naar tafel, neemt een paar happen, en verdwijnt weer. Het is niet dat hij treuzelt of niets binnenkrijgt, het gaat prima met de hoeveelheid. Maar als ze hem dit toe zouden staan, vrezen de professionals dat andere kinderen hetzelfde gaan doen. En dat het eetmoment al snel verandert in een chaos.

Als ze hem wél aan tafel proberen te houden, escaleert het snel. Wordt hij strak tussen twee kinderen in gezet, dan vliegen de broodkorstjes of fruithapjes al gauw door de ruimte.

Tijdens een gesprek met ouders wordt het patroon duidelijk. Thuis bestaat er geen gezamenlijk eetmoment. Ouders hebben drukke banen en zijn zelden tegelijk thuis. Jayden krijgt een bord eten wanneer het uitkomt, en eet terwijl hij speelt of tv kijkt. En hij eet alles, daar zijn ouders trots op.

Dit is een voorbeeld dat wij geregeld tegenkomen. Dat de structuur van iets wat overal terugkomt dusdanig afwijkt dat het voor kinderen moeilijk is om het op twee verschillende manieren te doen. Zeker als ze net starten. Net als bijvoorbeeld: Een baby thuis altijd in slaap wordt gewiegd, moet jij eens naar het hoofd van de professional kijken als deze dit nieuws ontvangt. Die weet namelijk al dat het drama gaat worden, het naar bed brengen (die eerste paar keer). Dat zijn voorbeelden van de hele kleintjes, maar voor de iets oudere: Stel een kind van 5 woont in een huishouden waarin het gebruiken van scheldwoorden onderdeel van de norm is. Dan is de kans dat dit kind scheldwoorden gaat gebruiken in de groep, best aanwezig.

HOOFDSTUK 2: LAAG 1 - THUISITUATIE EN (VROEGE) ERVARINGEN

Het verleden speelt mee

Daarbij speelt het verleden ook een rol. De invloed van stress begint al vroeg - zelfs vóór de geboorte. Wanneer er veel stress is tijdens de zwangerschap, kan dit later van invloed zijn op het gedrag van het kind (Kennispoort-verloskunde, 2004). Ook de bevalling zelf kan impact hebben (Sinke, z.j.).

Na de geboorte maken kinderen vervolgens ACE's mee (Adverse Childhood Experiences). Een ACE hoeft niet direct te leiden tot traumaklachten, maar de kans is wel aanwezig (Felitti, et al., 1998). Deze ervaringen kunnen de ontwikkeling van die 'eerste verdieping' van het brein extra bemoeilijken.

Voor sommige professionals is dit moeilijk voor te stellen: "Dus omdat zij te vroeg is geboren en in een couveuse heeft gelegen, heb ik er nu ze 7 is last van? Lijkt me toch sterk." Er zijn heel veel goede boeken over geschreven en in de hulpverlening hebben we het honderden keren meegemaakt. Ja! Het verleden heeft heel veel invloed op het functioneren van het kind. En ze hebben soms specialistische hulp nodig om dit verleden te verwerken.

Geboortemaandeffect

Waar we in de inleiding het hadden over kalenderleeftijd en je je daar niet blind op moet staren, komen we hier met een nuance waarom de kalender wel belangrijk is. Namelijk via het geboortemaandeffect (Barnsley & Barnsley, 1985). Een kind dat net zeven is of een kind dat al bijna acht wordt. Daar zit bijna een jaar tussen, maar ze zitten wel allebei in groep 4 en dezelfde groep op de BSO. En worden dan vaak ook op dezelfde manier behandeld. Op het kinderdagverblijf valt ons op dat hier meer rekening mee wordt gehouden, dan op de BSO. Terwijl ook op zevenjarige leeftijd een paar maanden veel verschil kan inhouden.

HOOFDSTUK 2: LAAG 1 - THUISITUATIE EN (VROEGE) ERVARINGEN

Jake is een energieke jongen van 6 jaar en zit sinds kort in groep 3. Op papier klopt alles: hij is fysiek groot, cognitief sterk, en in groep 2 draaide hij moeiteloos mee. Maar nu, eind september, ziet de leerkracht het even niet meer zitten. Jake wiebelt, praat, raakt afgeleid, en roept vooral vaak: "Ik wil gewoon bouwen!"

Wat opvalt: Jake is eind augustus jarig. Veel van zijn klasgenoten waren jarig in mei, juni en juli. Dat betekent dat Jake bijna een jaar jonger is dan veel van zijn klasgenoten. En drie maanden verschil op deze leeftijd (zeker als het gaat om concentratie, zelfregulatie en taakgericht werken) kan al een wereld van verschil maken. Laat staan bijna een jaar.

In groep 2 was er niets aan de hand. Jake had bewegingsruimte, veel speelmomenten en kon zijn energie kwijt. Zijn weektaakjes haalde hij makkelijk. Juist omdat hij cognitief sterk werd ingeschat, koos men voor de overstap naar groep 3. "Hij is er slim genoeg voor," werd gezegd. Maar slim genoeg zijn, is iets anders dan er aan toe zijn.

Het advies dat volgde was simpel, maar niet vanzelfsprekend: pas de lengte van de activiteiten aan en bouw momenten in waarop Jake in beweging mag komen. Geef hem de kans om af en toe weer even te bouwen. Het riep aanvankelijk weerstand op bij de leerkracht: "Dan moet hij gewoon terug naar groep 2." Maar dat was geen optie.

Zes maanden later bezoek ik de school opnieuw. Jake doet het goed. De taken zijn iets flexibeler ingericht, er is meer aandacht voor zijn bewegingsbehoefte, en hij lijkt zijn draai gevonden te hebben. Niet omdat hij 'gegroeid is naar het niveau', maar omdat de omgeving iets is meegegroeid met hem.

HOOFDSTUK 2: LAAG 1 - THUISSITUATIE EN (VROEGE) ERVARINGEN

Samenwerking tussen contexten

Wanneer een kind dus op wat voor manier dan ook niet het gedrag laat zien wat jij voor ogen hebt, is het van belang om samen te werken met de thuissituatie. Dat is in eerste plaats altijd met de ouders. Ja, meervoud. Dus ook alleen een weekendouder moet worden betrokken wanneer het allemaal niet zo lekker loopt. Ook als jullie daar nooit contact mee hebben.

Ten eerste: verplaats je in de ouder. Het gaat niet lekker met jouw kind, jij hoort daar niets van en je mag er niets over zeggen. Verschrikkelijk lijkt ons dat. Ten tweede: Dat is ook gewoon weer een context voor het kind. Die weekendouder heeft informatie, manieren hoe hij of zij omgaat met het gedrag en inzichten. Dingen die je allemaal nodig hebt om een totaalplaatje te maken van de situatie.

Waarom deze laag zo belangrijk is voor jou als professional

Deze eerste laag is cruciaal om te begrijpen, ook al heb je er als professional vaak weinig directe invloed op. Door te weten wat er speelt in de thuissituatie, kun je veel beter begrijpen waarom een kind bepaald gedrag laat zien. Het helpt je om niet alleen naar het gedrag te kijken, maar naar de context waarin het ontstaat.

Soms zie je een kind dat 's ochtends moeilijk afscheid neemt, 's middags uitgelaten speelt, maar aan het eind van de dag weer onrustig wordt. Als je weet dat er thuis spanningen zijn tussen de ouders, krijgt dit gedragspatroon ineens een heel andere betekenis. Het kind reageert niet 'moeilijk', het reageert begrijpelijk op een ingewikkelde thuissituatie.

HOOFDSTUK 2: LAAG 1 - THUISITUATIE EN (VROEGE) ERVARINGEN

Of een kind dat plotseling ander gedrag gaat vertonen: agressiever, teruggetrokken, emotioneler. Door goed contact met ouders te onderhouden, kom je er misschien achter dat er recent een verhuizing is geweest, een nieuwe baby is geboren, of dat opa ziek is geworden. Informatie die cruciaal is om het gedrag van het kind te begrijpen en er passend op te reageren.

Het betekent ook dat je als professional soms geduld moet hebben. Als een kind thuis veel stress ervaart, kun je op de opvang of BSO voor veiligheid en voorspelbaarheid zorgen, maar je kunt niet alle invloed van de thuissituatie wegnemen. Wat je wel kunt doen, is begripvol reageren en zorgen dat jouw context, laag 2 in ons model, zo ondersteunend mogelijk is.

In het volgende hoofdstuk duiken we in die tweede laag: jouw wereld als professional. Want daar ligt wel veel van jouw invloed en handelingsruimte.

Terug naar Emma

Nu je begrijpt hoe krachtig laag 1 kan zijn, krijgt Emma's gedrag een andere betekenis. Haar klampgedrag, buikpijn en slaapproblemen zijn mogelijk signalen dat er iets speelt in haar thuissituatie. Misschien zijn er spanningen tussen ouders, misschien is er een ingrijpende verandering geweest, of speelt er iets uit het verleden mee.

Als professional kun je Emma niet 'repareren' door alleen op de groep anders te handelen. Je moet begrijpen wat er in laag 1 speelt en daar rekening mee houden in je benadering.

HOOFDSTUK 3

Laag 2 - Jouw wereld: de groep

Jayden is 5 jaar oud en zit sinds kort op de BSO na schooltijd. Hij is een pittige jongen die het liefst overal de leiding neemt. Tijdens het vrije spel organiseert hij andere kinderen: "Jij doet dit, jij doet dat, en ik ben de baas!" Sommige kinderen vinden dit prima, anderen ergeren zich eraan.

Met de ene professional, Marieke, loopt het uitstekend. Jayden luistert naar haar, accepteert haar grenzen, en zoekt contact. "Kijk eens wat ik gemaakt heb!" roept hij dan enthousiast. Bij Marieke blijft hij rustig tijdens kringtijd en helpt hij zelfs andere kinderen.

Maar met Tom, een andere professional, is het een heel ander verhaal. Jayden lijkt hem constant uit te dagen: hij negeert instructies, wordt brutaal, en zoekt voortdurend de grenzen op. "Dat hoef ik niet van jou!" zegt hij dan. Tom raakt steeds gefrustreerder en de sfeer tussen hen wordt steeds gespannener.

Wat ook opvalt: op maandagen, na het weekend, is Jayden vaak extra uitdagend. Hij komt dan vaak opgewonden en overprikkeld binnen. Tegen donderdag en vrijdag is hij rustiger en toegankelijker geworden.

De werkwijze op de BSO is nog zoekende. Er zijn weinig vaste rituelen, de structuur wisselt per dag, en de professionals hanteren niet altijd dezelfde aanpak. Sommige dagen is er veel keuze in activiteiten, andere dagen wordt er meer gestuurd.

Ook de ruimte-indeling verandert regelmatig. De ene week staat de bouwhoek bij het raam, de andere week in de hoek. Materialen hebben niet altijd een vaste plek, en kinderen moeten vaak zoeken naar wat ze willen.

HOOFDSTUK 3: LAAG 2 - JOUW WERELD: DE GROEP

Jayden's wisselende gedrag lijkt samen te hangen met wie er bij hem is en hoe de dag is georganiseerd. Waarom gaat het met Marieke wel goed en met Tom niet? En waarom heeft de structuur van de dag zoveel invloed op zijn gedrag?

De tweede laag in ons Context en Invloed Model is misschien wel de meest belangrijke voor jou als professional: de groep waarin je het kind dagelijks ziet. Dit is jouw werkterrein, jouw invloedssfeer. Hier ligt het grootste deel van je handelingsruimte.

Deze laag bestaat uit verschillende elementen die allemaal impact hebben op het gedrag van kinderen: jij als professional en de relatie die je met het kind opbouwt, de werkwijze en structuur die je hanteert, de visie van het team waarin je werkt, en de andere kinderen in de groep. Al deze elementen zijn van grote invloed op hoe een kind zich gedraagt, en het mooie is: hier kun je daadwerkelijk iets mee.

De allesbepalende band

De band met de professional is zo belangrijk voor het gedrag van kinderen. En bij kinderen met gedragsproblemen is die band 9 van de 10 keer verstoord. En begrijp ons niet verkeerd. Je bent geen robot, dus het is helemaal niet gek dat gedrag van kinderen ook iets met jou doet. Het is niet leuk als jij enorm je best doet en dat kinderen tegen je gaan schreeuwen, niet luisteren, je uitschelden of soms zelfs fysiek aanvallen.

Maar we zullen de interactie weer positief moeten krijgen om verandering te gaan zien in het gedrag. Een positieve relatie zorgt voor betere leeruitkomsten (Koomen, 2010). Het effect is in onze ervaring groot en dat is ook de reden waarom we altijd veel tijd staken in het versterken van de band met de kinderen die we in behandeling hadden. Ook als de tijd kort was, bijvoorbeeld 2 maanden. Besteedden we de eerste tijd in het versterken van de band.

HOOFDSTUK 3: LAAG 2 - JOUW WERELD: DE GROEP

Kees is een jongen waarbij we werken aan het vergroten van zijn sociale vaardigheden. Ik geef hem individuele begeleiding op school. Na iedere sessie schrijf ik een kort verslag dat ik deel met zowel de leerkracht als zijn ouders, zodat iedereen weet wat we gedaan hebben.

Na de derde sessie word ik ineens gebeld door zijn vader. De toon is fel:

"Weet jij wel wat je aan het doen bent?"

Ik ben even stil. "Sorry?"

Hij gaat door: "Ik lees alleen maar dat je een band met hem aan het opbouwen bent. Wanneer ga je eens aan die doelen werken die we hebben afgesproken?"

Auw. Maar eerlijk? Hij had een punt. Ik had niet duidelijk uitgelegd waarom ik eerst investeerde in de relatie. Waarom ik geloof dat zonder die veilige basis, gedragsverandering een stuk moeizamer gaat.

Na mijn uitleg werd het gesprek rustiger. Ik vertelde dat het opbouwen van een band géén tijdverlies was, maar juist de voorwaarde voor gedragsverandering. Vader begreep het, gelukkig.

Dit was een kwestie van de verwachtingen niet duidelijk scheppen bij ouders. Iets waarvan het belang duidelijk wordt in ons boek 'Het zijn net mensen, die ouders' (Frankel & Versteeg, 2024).

HOOFDSTUK 3: LAAG 2 - JOUW WERELD: DE GROEP

Het competentiemodel als gereedschap

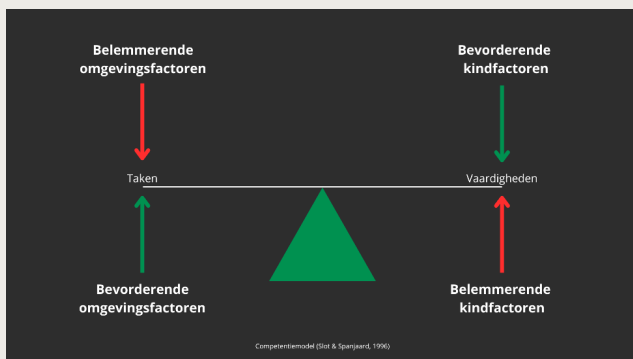
Nu je begrijpt dat gedrag altijd ontstaat in context, en je weet dat de groep jouw belangrijkste invloedssfeer is, hebben we een concreet model nodig om te bepalen wat een kind precies nodig heeft.

Als een kind gedrag laat zien dat we liever anders zouden willen, is onze eerste neiging vaak om te kijken naar wat er 'mis' is. Waarom doet hij dit? Wat is er fout gegaan? Maar wat als we het eens andersom bekijken? Wat als we ons afvragen: wat heeft dit kind nodig om wél te kunnen laten zien wat we graag willen zien?

Daar begint onze manier van kijken. En om die vraag goed te kunnen beantwoorden, gebruiken we het Competentiemodel van Slot en Spanjaard (1996). Een model dat ons helpt om niet meer te denken in termen van problemen, maar in termen van mogelijkheden.

De weegschaal: vaardigheden en taken

Het competentiemodel werkt als een soort weegschaal met aan de ene kant vaardigheden en aan de andere kant taak. Beide worden beïnvloed door bevorderende en belemmerende factoren. In het geval van vaardigheden gaat dit om kindfactoren, wat het kind zelf meebrengt. Bij taak gaat dit om omgevingsfactoren, wat jij kunt aanpassen.



HOOFDSTUK 3: LAAG 2 - JOUW WERELD: DE GROEP

Als de vaardigheden en taak in balans zijn, dan noemen we het kind competent. Maar als een kind niet het gewenste gedrag laat zien, bijvoorbeeld gedragsproblemen, dan zegt dit model dat er een disbalans zit. De taak is of veel te makkelijk, waardoor er verveling ontstaat. Of een taak is te moeilijk en wordt het kind overvraagd.

Van probleem naar competentie

Belangrijk is om te beseffen dat een taak uit heel veel verschillende deeltaken bestaat. Afscheid nemen van je ouder in de ochtend, naar de wc gaan, samenspelen met anderen. Dit zijn taken die bestaan uit veel verschillende componenten. Dat is belangrijk om te beseffen. En meestal kunnen kinderen al een groot deel van die deeltaken met succes volbrengen, maar een aantal niet. Dan weten we waar we onze focus op moeten leggen.

Michelle is 3,5 jaar en speelt ogenschijnlijk prima met anderen. Ze is taalvaardig, sociaal en zoekt actief contact. En toch: iedere keer wanneer ze samenspeelt, loopt het vroeg of laat spaak. De professionals herkennen het patroon maar kunnen de vinger er niet op leggen. "Het komt echt uit het niets," zeggen ze.

Tijdens mijn observatie zie ik precies wat zij ook zien. Michelle nodigt een ander kind uit. Ze maken samen een plan: "Jij bent de mama en ik de dokter." Ze verzamelen wat spullen, kruipen onder een tafel en het spel komt op gang. Tot het andere kind halverwege iets nieuws wil introduceren zoals een baby die ziek is of een nieuwe kamer waar ze heen moeten. Michelle verstijft, zegt niets, staat op, loopt naar de bank en begint te huilen.

HOOFDSTUK 3: LAAG 2 - JOUW WERELD: DE GROEP

Als je kijkt vanuit het competentiemodel zie je iets interessants: veel onderdelen van samenspel beheerst Michelle al. Ze initieert contact, formuleert een spelidee, en werkt een plan uit. Maar zodra het spel flexibiliteit van haar vraagt, lukt het niet meer. De verwachting dat zij zich aanpast of meebuigt met het initiatief van de ander is op dat moment te groot.

Ze lijkt in dat moment overvraagd: haar vaardigheid om haar eigen wensen te verwoorden of haar idee los te laten schiet tekort. Dit is iets waar ze nog wat ondersteuning bij kan gebruiken.

Kindfactoren: wat brengt het kind mee?

Als je kijkt naar de vaardigheden dan worden die beïnvloed door kindfactoren. Wat een bevorderende en belemmerende kindfactor is, kan per situatie verschillen. Stel een kind heeft een fascinatie met dino's en wil bij iedere tekenoefening alleen maar dinosaurussen tekenen. Bij een vrije tekenopdracht kan dit een bevorderende kindfactor zijn. Moet er bij het tekenen een huis worden getekend, kan diezelfde fascinatie het kind juist in de weg zitten.

Nou is dit een vrij specifiek voorbeeld. Laten we een wat alledaagser voorbeeld nemen. Kinderen met veel energie en bewegingsdrang. Wanneer je stil naar een boekje in de kring moet luisteren, kan dit een grote belemmering zijn. Maar tijdens de sportles kan zoveel energie een grote bevorderende factor zijn. Als jij niet moe te krijgen bent en anderen wel, is de kans groot dat je weleens een spelletje wint.

Omgevingsfactoren: wat kun jij aanpassen?

Omgevingsfactoren beïnvloeden de taak. Ook hier geldt dat er bevorderende en belemmerende factoren zijn. Bevorderend kan zijn dat je het kind in een rustiger groepje zet of jouw band met het kind, als deze sterk genoeg is. Bij belemmerend kun je denken aan letterlijk de ruimte, plek in de groep of een hele drukke groep.

HOOFDSTUK 3: LAAG 2 - JOUW WERELD: DE GROEP

Er zijn situaties waarbij de belemmerende kindfactoren en omgevingsfactoren elkaar versterken. Denk aan een kind dat auditief gevoeliger is, die in een drukke groep zit. En als het dan ook nog bijna lunchtijd is en heeft het de nacht ervoor nog slecht geslapen. Het kind dan ook nog honger en slaap. Dan wordt de taak wel heel erg zwaar.

Hoe bouw je vaardigheden op?

De vaardigheden van een kind bouw je op door steeds in de taak aanpassingen te doen. Je maakt de taak moeilijker wanneer het kind het (een aantal keer) eerder tot een goed einde heeft gebracht. En je maakt het makkelijker wanneer je ziet dat het niet gaat lukken. En als het dan niet lukt, spelen er belemmerende kindfactoren die nu zo in de weg zitten dat het niet lukt (net voor de lunch eerst eten en daarna verder gaan)? In de omgevingsfactoren zit onze invloed. Moet je het kind schaduwen tijdens het buitenspelen zodat het minder in conflict komt, geef je die koptelefoon zodat er minder auditieve prikkels binnenkomen of wijs je een buddy aan die kan helpen als het te moeilijk wordt.

De kracht van deze kijk

Het grappige is dat veel professionals die wij trainen eigenlijk zo al denken. Niet met kind- en omgevingsfactoren. Maar ze maken taken makkelijker voor kinderen wanneer het ze niet lukt. Ze kijken op die manier naar cognitieve, schoolse taken. En niet naar vaardigheden op sociaal of gedragsgebied. Terwijl het daar eigenlijk precies hetzelfde werkt.

Of je nou het kind de eerste liedjes of het ABC aanleert, een koprol doet, er komen vaak dezelfde componenten bij kijken: veel herhaling, ondersteuning van volwassenen, vaardigheid opdelen in stukjes, opbouwende feedback geven, een volwassene die kalm en geduldig blijft. Waarom als een kind dan moeite heeft met samenspelen, vallen deze principes ineens weg? Het werkt precies hetzelfde.

HOOFDSTUK 3: LAAG 2 - JOUW WERELD: DE GROEP

Geen tijd voor, horen we dan veel. En begrijp ons niet verkeerd, jullie hebben een baan waar je het gros van je dag de poten uit je lijf rent. Maar we kunnen altijd wel 5 tot 10 minuten vinden. En als je iedere dag 5 tot 10 minuten gericht met een kind aan de slag gaat, moet jij eens zien hoeveel verschil dit kan maken.

In- en uitzoomen

Het fijne aan dit model is, dat je ermee kunt in- en uitzoomen. Je kunt op activiteitsniveau kijken. Let op: hiermee bedoelen we ieder moment van de dag, niet alleen een vooropgezette activiteit. Je kunt dit dus ook gebruiken als kinderen hun jas aan moeten doen en het gaat daar vaak fout.

Maar je kunt dus ook iets uitzoomen en het voor dit specifieke kind op groepsniveau bekijken. Zoom je nog iets uit, dan pak je er dus de andere contexten ook bij. Zoals de thuissituatie, school of een andere context waar het kind veel in verblijft.

Wij vulden het model overwegend in op activiteitsniveau, bij situaties waar het kind veel moeite had. Bijvoorbeeld met vrijspel.

In de zomervakantie draaien we samen een groep met zes kinderen. Eén van hen is Noah, een jongen van zes die bij aanmelding meteen in ons straatje viel: "Gedragsproblemen", stond er. "Veel schelden, snel boos, luistert dan niet meer en wordt regelmatig fysiek naar andere kinderen." Kortom, we konden aan de bak.

Al na een week vielen ons een paar dingen op. Tijdens begeleide activiteiten deed Noah precies wat er van hem werd verwacht. Hij luisterde, deed actief mee, en had zichtbaar plezier. Maar zodra de structuur wegviel, bijvoorbeeld tijdens vrij spel, ontstonden de problemen. In de gymzaal, waar vrij spel plaatsvond, vlogen de ballen al snel door de lucht, en conflicten volgden vaak kort daarna.

HOOFDSTUK 3: LAAG 2 - JOUW WERELD: DE GROEP

We legden deze situatie eens naast het competentiemodel. De taak: vrijspelen in de gymzaal. Maar wat blijkt: 'vrij spel' klinkt misschien simpel, maar bestaat uit talloze deeltaken. Denk aan:

- Begrijpen wat de bedoeling is
- Een activiteit kiezen
- Beslissen of je het alleen of samendoet
- Materiaal gebruiken waarvoor het bedoeld is
- Impulsen reguleren
- Een ander uitnodigen tot spel
- Omgaan met afwijzing
- Tot een plan komen en het uitvoeren
- Grenzen aangeven en respecteren
- En uiteindelijk ook: stoppen als het moet

Als je dat zo op een rij zet, zie je ineens hoeveel vaardigheden er tegelijk worden gevraagd. Zeker in een ruimte zoals de gymzaal, waar het normaal draait om gerichte instructie, niet om vrij kiezen. En we zouden ieder punt op de lijst nog verder uit elkaar kunnen trekken, maar dan wordt de lijst 2 A4'tjes lang.

Bij Noah zagen we een aantal belemmerende kindfactoren: hij voelde zich snel afgewezen als een ander iets anders wilde doen. Zijn omgangsvormen zoals schelden, soms bedoeld als grap of zelfs waardering, schrokken andere kinderen af. En zijn emotieregulatie liet hem regelmatig in de steek. Maar er waren ook sterke kanten: Noah vond veel dingen leuk, had originele spelideeën waar anderen best in mee wilden gaan, en kon snel schakelen na een conflict. Hij bleef niet hangen in boosheid.

We zagen ook omgevingsfactoren die meehielpen én tegenwerkten. De band met ons was goed, en er was materiaal voor verschillende energiebehoeften. Maar de kinderen kenden elkaar nog niet goed, en de gymzaal was een onwennige plek voor vrij spel. Dat maakte het extra moeilijk.

HOOFDSTUK 3: LAAG 2 - JOUW WERELD: DE GROEP

Week twee stond in het teken van oefenen: Wat doe je als iemand iets anders wil dan jij? Hoe ziet leuk samenspel eruit? Wat zijn de spelregels in het sociale verkeer? Met ondersteuning en pre-teaching ging het beter. Er kwamen minder conflicten, en het samenspel hield langer stand. Maar zoals je je kunt voorstellen: er was nog genoeg om aan te werken

Jouw context: de omgeving waarin je het kind ziet

Komen we bij de laatste context en dat is de context waarin jij als professional het kind ziet. Of dit nou opvang, BSO of een sportclub is, het maakt niet uit. De omgeving heeft invloed. De kinderen om het kind heen, de structuur van de groep en jij als professional.

Er zijn momenten waarop we dit uitleggen en dat dan de reactie is: "ooh, dus het is onze schuld dat hij slaat!?" We mogen vaak pas komen als het gedrag extreem is of wanneer er al een lange tijd geen verandering in is. Soms is de wanhoop nabij bij de professionals. Dan is horen dat je een factor bent die van invloed is op het probleem, niet het leukste van je dag.

Maar dat is wel hoe we het gedrag van jonge kinderen beïnvloeden, via de omgeving. Ze hebben de omgeving altijd nodig. Of dat nou is door ze vaardigheden aan te leren of succesvolle situaties te creëren.

Werkwijze en structuur

De manier waarop je je groep organiseert heeft enorme invloed op het gedrag van kinderen. Hoe is de structuur op de groep? Hoe stem je activiteiten af op de behoeften van de kinderen? Hoe is de ruimte ingedeeld? Dit zijn allemaal keuzes die jij als professional maakt en die direct doorwerken in hoe kinderen zich gedragen.

HOOFDSTUK 3: LAAG 2 - JOUW WERELD: DE GROEP

Een voorspelbare dagstructuur geeft kinderen houvast, maar die structuur moet wel passen bij de groep die je hebt. Een groep met veel kinderen die behoefte hebben aan beweging vraagt om een andere invulling dan een groep die veel structuur en rust nodig heeft. De kunst is om je werkwijze af te stemmen op wat deze specifieke kinderen, op dit moment, nodig hebben.

De visie van het team

Het team waarin je werkt heeft ook invloed op hoe je naar kinderen kijkt en hoe je reageert op gedrag. Deze teamvisie bepaalt mede je werkwijze, maar ook of bepaald gedrag opvalt of juist normaal wordt gevonden. In een team dat vooral kijkt naar wat er misgaat, wordt ander gedrag opgemerkt dan in een team dat vooral zoekt naar krachten en mogelijkheden.

De onderlinge samenwerking in het team werkt ook door naar de kinderen. Kinderen voelen heel goed aan of volwassenen op één lijn zitten of juist tegengestelde signalen afgeven. Consistentie tussen collega's zorgt voor rust en voorspelbaarheid.

Andere kinderen in de groep

Kinderen beïnvloeden elkaar natuurlijk enorm. Ze kunnen gedrag versterken en uitlokken bij elkaar, maar ze kunnen elkaar ook corrigeren en ondersteunen. Een kind dat thuis weinig grenzen ervaart, kan op de groep van andere kinderen leren hoe samenspel werkt. Maar een kind dat al moeite heeft met emotieregulatie kan ook sneller ontregeld raken als andere kinderen om hem heen ook heftig reageren.

De groepssamenstelling speelt dus mee. Hoeveel kinderen zitten er in de groep? Welke leeftijden? Hoeveel kinderen hebben extra ondersteuning nodig? Deze factoren bepalen mede de dynamiek en dus de context waarin ieder individueel kind functioneert.



HOOFDSTUK 3: LAAG 2 - JOUW WERELD: DE GROEP

School: een wisselende samenwerkingspartner

Wanneer je op de BSO werkzaam bent, is er altijd nog een context van groot belang: de school. Deze samenwerking kan verschillende vormen aannemen en daarom valt school niet altijd in dezelfde laag van ons model.

In de ideale situatie staat school in laag 2: er is nauwe samenwerking, goede communicatie, en je werkt samen aan dezelfde doelen voor het kind. Je stemt werkwijzen af, deelt informatie over wat werkt, en creëert een doorgaande lijn. In deze situatie versterken BSO en school elkaar en functioneren als één ondersteunend systeem.

Vaak echter staat school meer in laag 3: er is contact, maar beperkt. Je hoort af en toe iets via ouders of tijdens een overleg, maar de dagelijkse samenwerking is minimaal. School wordt dan onderdeel van het bredere netwerk rondom het kind, net als andere professionals.

Soms kan school zelfs naar laag 1 verschuiven: wanneer wat er op school gebeurt zo'n grote impact heeft op het kind dat het de hele thuissituatie beïnvloedt. Denk aan een kind dat door schoolstress thuis volledig ontregeld is en dit meeneemt naar de BSO.

Hoe meer de twee situaties overeenkomen in bijvoorbeeld structuur of regels, hoe prettiger het voor kinderen is. Sommige kinderen kunnen prima omgaan met verschillen tussen contexten, maar zeker wanneer er kinderen zijn die in hun ontwikkeling of gedrag opvallen, proberen wij altijd zoveel mogelijk een doorgaande lijn te creëren. Een nauwere samenwerking tussen BSO en school - dus school naar laag 2 brengen - is wat ons betreft versterkend voor ieder kind.

HOOFDSTUK 3: LAAG 2 - JOUW WERELD: DE GROEP

Waarom deze laag zo cruciaal is

Deze laag is zo cruciaal omdat dit de ingang is tot gedragsverandering bij jonge kinderen is. Ze hebben de omgeving altijd nodig. Of dat nou is door ze vaardigheden aan te leren of succesvolle situaties te creëren. En jij bent onderdeel van die omgeving.

Het betekent niet dat jij verantwoordelijk bent voor alle problemen, maar het betekent wel dat jij een krachtig instrument hebt om verandering teweeg te brengen. Door bewust na te denken over je werkwijze, door de relatie met het kind te versterken, door de omgeving aan te passen aan wat het kind nodig heeft - daar zit jouw kracht als professional.

In de volgende hoofdstukken kijken we naar de lagen die verder van het kind af staan, maar nog steeds invloed hebben. En uiteindelijk komen we bij de vraag: hoe ga je van al deze kennis naar daadwerkelijk handelen? Hoe maak je de shift van "wat is er mis?" naar "wat heeft dit kind nodig?"

Terug naar Jayden

Nu je begrijpt hoe krachtig laag 2 is, zie je Jaydens situatie anders. Zijn wisselende gedrag hangt direct samen met de verschillende elementen in deze laag. De band met Marieke geeft hem veiligheid, waardoor hij zijn beste kant laat zien. Bij Tom ontbreekt die band nog, waardoor hij eerder in uitdagend gedrag vervalt.

De wisselende structuur en ruimte-indeling maken het voor Jayden, een kind dat behoefte heeft aan duidelijkheid en controle, extra moeilijk om zich veilig te voelen.

Als team kunnen jullie hier veel verandering in brengen. Door te werken aan consistentie, aan de relatie tussen Tom en Jayden, en aan een voorspelbaardere werkwijze, ligt er veel potentieel om Jaydens gedrag positief te beïnvloeden.



HOOFDSTUK 4

Laag 3 & 4 - De bredere context en de shift naar behoeftegericht denken

Daan is 6 jaar oud en komt vier dagen per week naar de BSO. Hij is een intelligente, creatieve jongen, maar zijn gedrag zorgt regelmatig voor uitdagingen. Hij heeft moeite met overgangen, reageert heftig op teleurstellingen, en kan soms agressief worden naar andere kinderen.

Thuis speelt er veel. Daans ouders zijn net gescheiden en hij pendelt tussen twee huizen. Papa woont nu in een kleine flat in de stad, mama is bij opa en oma ingetrokken met Daan en zijn zusje. De regels en gewoontes zijn in beide huizen anders, en Daan heeft regelmatig moeite met de overgangen tussen de twee werelden.

Op school heeft Daan ook een moeilijke periode. Hij zit in groep 3 en de overstap van spelen naar leren valt hem zwaar. Zijn juf maakt zich zorgen over zijn concentratie en emotieregulatie. Er lopen gesprekken over extra ondersteuning.

HOOFDSTUK 4: LAAG 3 & 4 - DE BREDERE CONTEXT EN DE SHIFT NAAR BEHOEFTEGERICHT DENKEN

Op de BSO zien de professionals dat Daan's gedrag sterk wisselt per dag. Maandagen zijn vaak moeilijk - hij komt dan van papa's huis en heeft moeite om te landen. Donderdagen zijn ook lastig; dan gaat hij weer naar papa toe. Hij lijkt constant gespannen, alsof hij niet weet wat er van hem wordt verwacht.

De professionals proberen veel verschillende aanpakken. Soms werkt strakke structuur, soms helpt juist extra vrijheid. Sommige weken gaat het beter, andere weken lijkt alles mis te gaan. Het voelt alsof ze constant aan het zoeken zijn naar wat Daan nodig heeft.

Ook de samenwerking met school verloopt moeizaam. Er is weinig contact en verschillende visies over hoe Daan het beste geholpen kan worden. Ouders geven wisselende signalen over wat thuis wel en niet werkt.

Recent kwam er bij dat oma, bij wie Daan nu woont, ziek werd. Dit bracht extra onrust in een situatie die al instabiel was.

Bij Daan zie je hoe alle lagen van ons Context en Invloed Model tegelijk kunnen spelen. Er is niet één duidelijke oorzaak voor zijn gedrag, maar een samenspel van factoren uit verschillende lagen. En juist daarom is het zo belangrijk om de shift te maken van 'wat is er mis?' naar 'wat heeft hij nodig?'

Hoe verder je van het kind af komt in ons Context en Invloed Model, hoe minder directe invloed de factoren gemiddeld hebben op het dagelijkse gedrag. Maar dat betekent niet dat ze er niet toe doen. Integendeel: deze bredere contexten vormen de achtergrond waartegen alles zich afspeelt.

HOOFDSTUK 4: LAAG 3 & 4 - DE BREDERE CONTEXT EN DE SHIFT NAAR BEHOEFTEGERICHT DENKEN

Laag 3: Netwerk, wijk en organisatiebeleid

De derde laag heeft indirect invloed op het gedrag van het kind, omdat het iets betekent voor de lagen die dichterbij het kind staan. Deze laag bestaat uit drie belangrijke onderdelen.

Het netwerk van het gezin speelt een grote rol, ook al heb je daar als professional weinig zicht op. Met het formele netwerk bedoelen we de professionals rondom het gezin: de huisarts, het buurtteam, andere hulpverlening, de school, of de sportclub. Het informele netwerk bestaat uit mensen in de directe omgeving waar het gezin veel contact mee heeft of die hen ondersteunen: familieleden, burens, vrienden, of buurtinitiatieven zoals mama-café's.

Andere contexten waar het kind regelmatig komt horen ook bij deze laag. Opa of oma die een dag per week oppast, een sportclub, een andere opvanglocatie - het heeft allemaal invloed. Als je zelf ouder bent, ken je vast de situatie dat je je kind ophaalt en denkt: "Hier doe je het wel, hè..." Deze contexten kunnen verschillende regels en verwachtingen hebben, wat voor sommige kinderen uitdagend kan zijn. Nogmaals soms zijn die invloeden klein en soms zijn die invloeden groot. Iedereen die weleens zijn ouders of schoonouders op heeft laten passen voor een nachtje, weet dat de kans vrij groot is dat je het eerste uur/dag je kind weer even kennis moet laten maken met de regels van jouw huis: "Nee, je mag geen snoep." "Van oma mag ik snoep." "Ik ben oma niet, hier thuis eten we geen snoep om 9 uur in de ochtend." "Ik wil naar oma..!!!" Herkenbaar? Nee? Alleen bij ons dus...

Het organisatiebeleid van jullie organisatie beïnvloedt ook hoe jij je werk kunt doen. Bij kleine locaties is dit vaak hetzelfde als de teamvisie uit laag 2, maar bij grote organisaties kunnen er verschillen zitten tussen wat er op papier staat en hoe het in de praktijk werkt. Het beleid bepaalt mede welke hulpmiddelen beschikbaar zijn, welke werkwijze wordt gestimuleerd, en hoeveel ruimte je krijgt voor maatwerk.

HOOFDSTUK 4: LAAG 3 & 4 - DE BREDERE CONTEXT EN DE SHIFT NAAR BEHOEFTEGERICHT DENKEN

De wijk waarin het gezin woont heeft eveneens invloed. Opgroeien in armoede kan een enorme impact hebben op kinderen. Hoewel dit niet direct aan een wijk gebonden is, zijn er wel wijken waar armoede veel vaker voorkomt. Ook veiligheid speelt een rol: woon je aan een drukke weg waardoor je als kind niet alleen naar buiten kunt? Zijn er weinig speeltuinen in de buurt? Dit alles heeft effect op de ontwikkelingskansen van het kind.

Laag 4: Maatschappij en politiek

De vierde en buitenste laag heeft de meest indirecte invloed op het gedrag van het kind, maar die invloed sijpelt wel door via alle andere lagen.

Landelijk beleid wat betreft de kinderopvang beïnvloedt uiteindelijk jouw dagelijkse werk. Beslissingen over groepsgroottes, kwaliteitseisen, en financiering komen via het organisatiebeleid uiteindelijk bij jou op de groep terecht. **Politieke keuzes** kunnen ook regionaal van invloed zijn. Hoeveel wil een gemeente bijvoorbeeld inzetten op preventie? Door gebrek aan preventieve voorzieningen kan het zomaar zijn dat een kind niet de begeleiding krijgt die het nodig heeft, wat weer invloed heeft op de ontwikkeling van zijn gedrag.

De maatschappij waarin we leven bepaalt ook hoe er naar het gedrag van kinderen wordt gekeken. Wat wordt er van kinderen verwacht? Wat is 'normaal' gedrag? Deze verwachtingen veranderen met de tijd en beïnvloeden ook hoe ouders en professionals tegen kinderen aankijken.

HOOFDSTUK 4: LAAG 3 & 4 - DE BREDERE CONTEXT EN DE SHIFT NAAR BEHOEFTEGERICHT DENKEN

Technologische ontwikkelingen vormen een ander maatschappelijk element. Twintig jaar geleden was er geen iPad om naar te staren, nu wel. Deze ontwikkelingen brengen nieuwe uitdagingen met zich mee waar we samen onze weg in moeten vinden.

Al deze factoren in laag 4 hebben weliswaar de minste directe invloed op het dagelijkse gedrag van kinderen, maar ze vormen wel de context waarin alle andere lagen functioneren. Ze bepalen de kaders waarbinnen jij je werk doet en waarin gezinnen functioneren.

De shift van "wat is er mis?" naar "wat heb je nodig?"

Je hebt nu het complete plaatje gezien van alle factoren die het gedrag van een kind beïnvloeden. Van de kindfactoren tot aan maatschappelijke invloeden. Maar hoe ga je van al deze kennis naar daadwerkelijk handelen? Daar draait het om in deze essentiële shift.

Het is een klein verschil in woorden, maar een wereld van verschil in benadering. Wie naar kinderen kijkt vanuit de vraag "wat is er mis?", kijkt naar afwijking, naar stoornis, naar het kind als probleem. Wie kijkt vanuit "wat heb je nodig?", ziet gedrag als communicatie. Die vraagt zich af: wat wil jij mij vertellen met dit gedrag? Wat zegt dit over je ontwikkeling, je context, je behoefte?

Deze manier van kijken vormt de onderstroom van alles wat we in dit boek bespreken. In de hoofdstukken hiervoor las je hoe we gedrag altijd plaatsen in de bredere context: thuissituatie, opvang, groepsdynamiek en jouw eigen rol als professional. Ook lieten we zien hoe het competentiemodel helpt om gedrag te analyseren vanuit een balans tussen vaardigheden en taak. En hoe de relatie tussen kind en professional daarin een sleutelpositie inneemt.

Maar deze laatste shift, van probleemgericht naar behoeftegericht kijken, is de essentie die alles bij elkaar brengt.

HOOFDSTUK 4: LAAG 3 & 4 - DE BREDERE CONTEXT EN DE SHIFT NAAR BEHOEFTEGERICHT DENKEN

Van verklaren naar begrijpen

Wanneer een kind gedrag laat zien dat lastig, ingewikkeld of zelfs storend is, helpt het zelden om je blind te staren op wat er misgaat. Dat maakt je blik smal en je reactie beperkt. Maar als je jezelf de vraag stelt: wat heeft dit kind nodig om het anders te kunnen doen?, dan zet je iets anders in werking. Dan kijk je naar gedrag als een signaal. Dan zie je ruimte, perspectief, groei.

Dat is de manier van kijken die we je in dit boek willen aanreiken. Niet om alles goed te praten of te bagatelliseren, maar om werkelijk te begrijpen.

Zodat jij kunt doen wat werkt. Voor het kind, en voor jou.

In deel 2 duiken we in de gereedschapskist die daarbij hoort. Praktische technieken, werkzame principes en voorbeelden uit de praktijk. Want weten wat een kind nodig heeft, is één ding. Maar weten hoe je daarop aansluit, is minstens zo belangrijk.

En soms is er méér nodig

Begrijp ons niet verkeerd: er blijven kinderen voor wie meer nodig is dan jij binnen de groep kunt bieden. Voor wie gespecialiseerde hulp of een andere setting passend is. Maar door al eerder te kijken naar wat kinderen nodig hebben, en daarmee te experimenteren in jouw dagelijkse praktijk, kunnen jullie al het verschil maken voor een grote groep. En als het goed is, blijven er dan minder kinderen over die specialistische zorg nodig hebben. Dat betekent niet alleen minder druk op wachtlijsten, maar ook sneller passende hulp voor de kinderen die het écht nodig hebben.

HOOFDSTUK 4: LAAG 3 & 4 - DE BREDERE CONTEXT EN DE SHIFT NAAR BEHOEFTEGERICHT DENKEN

Van alle lagen naar handelen

Het Context en Invloed Model laat zien dat gedrag complex is en door vele factoren wordt beïnvloed. Maar het model heeft nog een andere functie: het laat je zien waar jouw handelingsruimte ligt.

In laag 1 (thuisituatie) heb je als professional weinig directe invloed, maar je kunt wel samenwerken met ouders en begrip tonen voor wat het kind meemaakt. In laag 3 en 4 (netwerk, organisatie, maatschappij) is jouw invloed ook beperkt, hoewel je soms wel kleine dingen kunt doen of signaleren wat er nodig is.

Maar in laag 2, jouw groep, jouw werkwijze, jouw relatie met het kind, daar ligt jouw kracht. En bij het kind zelf kun je helpen door vaardigheden op te bouwen, door af te stemmen op behoeften, door scaffolding te bieden waar nodig.

De shift van "wat is er mis?" naar "wat heb je nodig?" betekent dus ook: van alle lagen die je nu kent, wat kan ik beïnvloeden om dit kind te helpen?

Richting deel 2: je gereedschapskist

Je hebt nu geleerd kijken naar gedrag vanuit alle contexten die van invloed zijn. Je begrijpt hoe het kind centraal staat met zijn kindfactoren, omringd door verschillende lagen van invloed. En je weet waar jouw handelingsruimte ligt.

In deel 2 duiken we in de concrete gereedschapskist: welke technieken kun je inzetten? Hoe bouw je aan die cruciale relatie? Hoe help je kinderen met emotieregulatie? Hoe gebruik je scaffolding om vaardigheden op te bouwen?

Want kijken en begrijpen is de eerste stap. Maar uiteindelijk gaat het erom wat je doet met die kennis. Hoe je die omzet in daadwerkelijke ondersteuning voor het kind dat jou nodig heeft.



HOOFDSTUK 4: LAAG 3 & 4 - DE BREDERE CONTEXT EN DE SHIFT NAAR BEHOEFTEGERICHT DENKEN

Terug naar Daan

Daans verhaal laat zien waarom het Context en Invloed Model zo waardevol is. Door alle lagen te bekijken, zie je dat zijn gedrag niet komt door één probleem, maar door een ingewikkeld samenspel van factoren:

- Het kind: Daan heeft moeite met overgangen en emotieregulatie (kindfactoren)
- Laag 1: De scheiding, twee verschillende thuissituaties, ziekte van oma
- Laag 2: Zoekende aanpak op BSO, weinig samenwerking met school
- Laag 3: Verstoord netwerk door de scheiding, school die apart opereert

Door de shift te maken naar "wat heeft Daan nodig?", kun je gericht kijken waar jouw invloed ligt. Je kunt de samenwerking met school verbeteren, consistentie brengen in jouw eigen aanpak, en begripvol reageren op de stress die Daan meeneemt uit andere lagen. Het gaat er niet om alle problemen op te lossen, maar om te begrijpen hoe ze samenhangen en waar jij als professional het verschil kunt maken.

DEEL 2: JE GEREEDSCHAPSKIST ALS PROFESSIONAL

In Deel 1 heb je geleerd kijken naar gedrag vanuit ons Context en Invloed Model. Je begrijpt nu dat gedrag altijd ontstaat in de wisselwerking tussen het kind en alle lagen rondom het kind. Je weet welke kindfactoren meespelen, hoe de thuissituatie van invloed is, en vooral: waar jouw handelingsruimte ligt als professional in laag 2.

Je hebt ook de belangrijke shift gemaakt van "wat is er mis?" naar "wat heeft dit kind nodig?". Maar kijken en begrijpen is slechts de eerste stap. In dit tweede deel zoomen we in op wat jij concreet kunt doen. Welke tools heb je tot je beschikking? Hoe kun je die inzetten op een manier die realistisch is binnen de hectiek van de groep?

Gedragsverandering vraagt tijd, aandacht en maatwerk. Maar dat betekent niet dat je groot hoeft te beginnen. Veel van de technieken die we hier beschrijven kun je morgen al inzetten. Soms in een één-op-éénmoment, soms midden in een groepsactiviteit. Het gaat erom dat je ziet wát er gebeurt, snapt wáárom het gebeurt, en iets kiest wat bij het kind en bij jou past.

In dit deel vind je geen recepten, maar richtingen. Geen standaardstappenplan, maar voorbeelden, reflectievragen en handvatten die je helpen je eigen aanpak te vinden. We delen wat in onze ervaring werkt en dat onderbouwen we met theorie waar dat helpend is. Alles wat je hier leest, is getest in de praktijk, vaak in drukke groepen met kinderen die veel van je vragen.

De hoofdstukken in dit deel zijn opgebouwd rondom thema's zoals scaffolding, emotieregulatie, pre-teaching, mentaliseren en positieve bekrachtiging. We bundelen ook technieken die vaak bij elkaar horen, zoals alles rondom emoties staat bij elkaar.

Lees het als een gereedschapskist: soms heb je een stevige tang nodig, soms een subtiele schroevendraaier. Maar altijd geldt: als je weet wat je wilt bouwen, kun je preciezer kiezen welk gereedschap je gebruikt.

HOOFDSTUK 5

Mentaliseren & most generous interpretation

Mentaliseren betekent: je eigen gedrag en het gedrag van anderen begrijpen vanuit onderliggende gevoelens, gedachten, bedoelingen en verlangens (Hutsebaut, Nijssens, & van Vessem, 2021). In de context van kinderen vraagt dit van jou als professional dat je niet alleen kijkt naar wat een kind doet, maar vooral probeert te begrijpen waarom het dat doet. Wat wil dit kind? Wat voelt het? Wat bedoelt het écht met dit gedrag?

Voor sommige kinderen is dat makkelijker te raden dan bij anderen. Het ene kind zegt precies wat er is. Het andere trekt zich terug of reageert met boosheid of brutaal gedrag. Juist bij deze laatste groep, de kinderen die buiten de boot dreigen te vallen, is mentaliseren essentieel. Het helpt je om niet alleen te reageren op gedrag, maar ook te reageren op de behoefte die daaronder ligt.

Vijf vragen bij lastig gedrag

Gebruik deze vijf reflectievragen om jezelf in een mentaliserende houding te brengen, zeker wanneer je merkt dat het gedrag iets met jou doet:

1. Wat denk je dat het kind wil in deze situatie?
2. Hoe zou het kind zich voelen in deze situatie?
3. Hoe zou jij je voelen als je in de schoenen van het kind stond?
4. Wat doet het gedrag van het kind met jouw gevoel?
5. Wat denk jij wanneer je dit gedrag ziet?

HOOFDSTUK 5: MENTALISEREN & MOST GENEROUS INTERPRETATION

Deze vragen helpen om even uit je automatische reactie te stappen. Want eerlijk is eerlijk: als een kind jou voor de derde keer die dag uitdaagt of negeert, dan komt er ook iets bij jou omhoog. Het is een uitdaging om nieuwsgierig te blijven in plaats van te oordelen.

Dit vraagt oefening en het is onrealistisch om van jezelf te verwachten dat je dit morgen direct in het moment kan toepassen. Maar er zullen ongetwijfeld lastige situaties zijn die vaker voorkomen. Beantwoord deze vijf vragen eens op een rustig moment, dat kan je voor jezelf of samen met een collega (/coach) doen. En daaropvolgend: Wat ga je de volgende keer in die situatie doen/ wat heeft het kind van mij nodig?

Zelfzorg als voorwaarde voor mentaliseren

Mentaliseren klinkt mooi, maar het is niet altijd makkelijk. Zeker niet wanneer je stressniveau oploopt. Als de sfeer in de groep onrustig is, je collega ziek is, en jij drie kinderen tegelijk moet helpen, dan is de kans groot dat je brein overschakelt naar standje overleven. Je voelt vooral wat het gedrag van het kind met *jóu* doet. Je irritatie, je frustratie, je gevoel van falen. En precies dan neemt je vermogen tot mentaliseren af.

Neurowetenschapper Robert Sapolsky (2017) beschrijft hoe stress de activiteit in de prefrontale cortex verstoort, het deel van je brein dat je nodig hebt om te reflecteren, je in te leven en flexibel te denken. Kortom: om te mentaliseren. Als die stress te hoog oploopt, schakelt je brein over op vechten, vluchten of bevriezen. En dat is precies wat we bij kinderen óók zien.

Daarom hoort zelfzorg ook bij professioneel handelen. Even op adem komen, steun zoeken bij collega's, de situatie delen. Of soms: een kleine time-out voor jezelf, zodat je weer met nieuwsgierigheid naar een kind kunt kijken. Want als jij overloopt, kun je niet ontvangen wat het kind je eigenlijk probeert te vertellen.

HOOFDSTUK 5: MENTALISEREN & MOST GENEROUS INTERPRETATION

We hebben jaren gewerkt op groepen met kinderen die stevig gedrag lieten zien. Uitbarstingen, conflicten, fysieke escalaties – het zat er allemaal bij. Als team hielden we elkaar scherp. We wisten: als je zelf niet goed in je vel zit, als je oververmoeid bent of gestrest, dan verlies je je vermogen om te mentaliseren. En bij deze doelgroep is dat rampzalig. Dan wordt het een lange dag.

Elk jaar werkten er ook stagiaires bij ons op de groep. Enthousiast, leergierig, soms een tikje overmoedig. En elk jaar speelden we dezelfde 'film' één keer opnieuw af.

Er is een conflict op de groep. De stagiair stapt er vol in. Ze probeert het zelf op te lossen, blijft te lang in het spanningsveld hangen. Voelt haar eigen grens niet. En, zoals we vaak uitlegden, vraagt niet om overname. Terwijl wij dat als team onderling juist geregeld deden: "Wissel jij even? Ik zit er te diep in." Een half uur lang hoogspanning, zonder pauze of steun.

En dan is het klaar. Niet met de kinderen, maar met de stagiair. "Ga maar naar huis," zeiden we dan. En dat was geen straf. Ze waren gewoon op. Mentaal, soms fysiek. De tank leeg.

We konden het uitleggen, voordoen, oefenen. Maar uiteindelijk moet je het een keer voelen om te snappen hoe belangrijk zelfzorg is in dit werk.

'Most generous interpretation'

Een mooie aanvulling op mentaliseren komt van Dr. Becky Kennedy (2022), die het begrip 'most generous interpretation' introduceert. Wat ze hiermee bedoelt? Dat je probeert om het gedrag van een kind zo mild en ruimhartig mogelijk te interpreteren.

HOOFDSTUK 5: MENTALISEREN & MOST GENEROUS INTERPRETATION

Dat wil niet zeggen dat je alles goedpraat. Het betekent dat je bewust kiest om gedrag niet direct te zien als onwil, luiheid of manipulatie, maar als een (onhandige) poging tot iets anders. Bijvoorbeeld:

- "Hij loopt weg uit de kring" → Hij weet even niet hoe hij moet omgaan met deze spanning.
- "Ze schreeuwt tegen mij" → Ze voelt zich waarschijnlijk machteloos en heeft geen woorden voor wat ze wil zeggen.

Deze manier van kijken helpt om de relatie open te houden. Het geeft jou de ruimte om met compassie te reageren, zónder dat je je grenzen verliest.

Waarom dit werkt

Gedrag roept gedrag op. Als jij in een milde, nieuwsgierige houding blijft, is de kans groter dat het kind zich gezien voelt. En van daaruit kun je weer iets opbouwen. 'Most generous interpretation' is dus geen naïeve truc, maar een strategische keuze om niet vanuit frustratie, maar vanuit verbinding te reageren.

Deze manier van denken ligt aan de basis van de gereedschappen die hierna volgen. Want pas als je begrijpt waarom iets gebeurt, kun je kiezen wat je gaat doen.

HOOFDSTUK 6

Scaffolding & vaardigheden opbouwen

Sommige kinderen hebben het gedrag al onder de knie dat we van hen verwachten. Anderen nog niet. En dat verschil is cruciaal. Want als een kind iets (nog) niet kán, heeft het iets anders nodig dan een kind dat iets wél kan maar niet wíl. In dit hoofdstuk kijken we naar hoe je kinderen kunt ondersteunen bij het opbouwen van vaardigheden – sociaal, emotioneel, maar ook praktisch en taakgericht.

Daarvoor gebruiken we het principe van scaffolding (Wood, Bruner, & Ross, 1976). Letterlijk: een steiger. Jij bent die steiger. Je biedt net genoeg ondersteuning zodat een kind iets kan doen wat het anders niet zou kunnen. En als het lukt, bouw je langzaam die ondersteuning af. Niet te snel, niet te laat. Precies op het goede moment.

Wat is scaffolding?

Scaffolding betekent: tijdelijk ondersteuning bieden bij een taak of vaardigheid die het kind nog niet zelfstandig aankan, maar wel met hulp. Denk aan:

- Een kind helpen om op een rustige manier te zeggen wat het wil,
- Begeleiden bij het omgaan met teleurstelling,
- Ondersteunen bij het starten van samenspel,
- Een taak opdelen in stappen (bijv. jas aantrekken → eerst mouw zoeken, dan insteken, enz.).

HOOFDSTUK 6: SCAFFOLDING & VAARDIGHEDEN OPBOUWEN

Het idee is dat je meebeweegt met wat het kind al wel kan. En dat je je hulp aanpast aan de zone van naaste ontwikkeling (Vygotsky, 1978): het gebied tussen wat een kind zelfstandig kan en wat het met hulp kan leren.

Scaffolding is meer dan voordoen

Scaffolding is niet alleen uitleggen of voordoen. Het gaat om meedoen, samendoen, ondersteunen, begrenzen én langzaam loslaten. Het is een actieve, afgestemde manier van begeleiden. Daarbij gebruik je allerlei technieken, zoals:

- Prompting: je geeft een kleine hint, bijvoorbeeld "Wat zou je nu kunnen zeggen tegen haar?" Of je laat iets visueel zien waardoor het kind wordt herinnerd aan het juiste gedrag
- Modeling: je laat het gedrag eerst zelf zien. Bijvoorbeeld: "Ik wil ook meespelen, mag dat?"
- Rollenspel: je oefent samen met een kind een situatie die lastig was of gaat komen.
- Gedragsfeedback: benoem concreet wat er goed ging én waar we de volgende keer mee gaan oefenen.
- Stap voor stap opbouwen: maak grote taken kleiner.

Scaffolding vraagt timing en afstemming

De kracht van scaffolding zit in het goede moment. Als je te vroeg loslaat, raakt een kind gefrustreerd. Als je te lang blijft helpen, krijgt het geen kans om zelf te leren. Het vraagt dus afstemming: wanneer is het kind er klaar voor om een stukje zelf te doen? Wanneer heeft het nog steun nodig?

Gebruik daarbij ook je kennis van kind- en omgevingsfactoren (zie Deel 1). Soms lukt iets niet, niet omdat het kind het niet wil, maar omdat er te veel prikkels zijn of de taak te complex is. Dan is terugschakelen óók scaffolding.

HOOFDSTUK 6: SCAFFOLDING & VAARDIGHEDEN OPBOUWEN

Sociaal gedrag kun je óók opbouwen

In de praktijk zien we dat professionals scaffolding vooral inzetten bij praktische of schoolse vaardigheden. Bij leren fietsen, veters strikken of tellen. Maar bij gedrag: boos worden, samenspelen, delen, frustratie verdragen. Dat valt dit principe ineens weg. Terwijl het juist daar zo hard nodig is.

Een kind dat telkens uitvalt bij het samen spelen, hoeft dat niet 'gewoon te kunnen'. Misschien moet het oefenen met hoe je een spel start. Misschien heeft het hulp nodig bij het omgaan met verlies of met beurtgedrag. Door dit gedrag op te knippen in deelvaardigheden, kun je net als bij schoolse taken gericht ondersteunen.

Buitenspelen was bij onze groepen altijd een feestje. Maar het was wel een feestje met een kleine logistieke uitdaging: te veel kinderen en te weinig fietsjes. En natuurlijk wilden ze allemaal die ene rode fiets, want die ging het snelst.

Voor de meeste kinderen was dat even mopperen en door. Maar voor Joao lag dat anders. Joao was een jongen die gewend was zijn fysieke kracht in te zetten om te krijgen wat hij wilde. Als er niemand in de buurt was om de situatie te begeleiden, was de kans groot dat de rode fiets binnen een minuut van eigenaar wisselde en dat het vorige kind letterlijk door de lucht vloog.

Voor Joao was dit een taak die (nog) te moeilijk was. Niet omdat hij niet wist dat afpakken niet mocht, maar omdat hij nog niet over de vaardigheden beschikte om het anders te doen. Wat hij nodig had, was scaffolding: ondersteuning op het juiste moment, op het juiste niveau.

HOOFDSTUK 6: SCAFFOLDING & VAARDIGHEDEN OPBOUWEN

In het begin stonden we letterlijk tussen hem en de fiets. We ondertitelden de situatie:

"Je wilt de rode fiets. Ik zie het. Maar Ali zit er nu op. We gaan een afspraak maken."

We hielpen hem met het wachten: met woorden, met ademhaling, soms met een zandbakschip in zijn hand om iets anders te doen.

Langzaam maar zeker konden we die ondersteuning afbouwen. Eerst stonden we nog vlak naast hem, toen iets verder weg. Tot we op een dag zagen dat Joao zélf naar een kind toe liep en vroeg:

"Mag ik straks op de rode fiets?"

Daar deden we het allemaal voor!

Herhalen, oefenen, volhouden

Scaffolding werkt alleen als je bereid bent om te herhalen, te oefenen, en soms weer een stapje terug te doen. Het is geen quick fix, maar een groeiproces. Daarbij is het belangrijk dat jij als professional kalm, voorspelbaar en geduldig blijft. Ook als het bij de tiende keer nóg niet lukt.

En ja, dat is moeilijk in een drukke groep. Maar het kan. Soms met een korte één-op-één, soms door een situatie slim te benutten. Vijf minuten per dag kan al verschil maken. Als je maar de mindset hebt dat gedragsverandering vaak weken of maanden kan duren. Anders raak je heel snel ontmoedigd.

HOOFDSTUK 6: SCAFFOLDING & VAARDIGHEDEN OPBOUWEN

Afbouwen: wanneer laat je los?

Als een kind succeservaringen opdoet, kan je hulp langzaam minder worden. Maar let op: afbouwen betekent niet "ik bemoei me er niet meer mee". Het betekent: ik kijk mee, ik blijf beschikbaar, maar ik geef ruimte. Kinderen voelen dat. En in die ruimte kunnen ze gaan floreren.

Je dagprogramma aanpassen aan je groep

Het dagprogramma is misschien wel het meest onderschatte middel om rust te brengen in je groep. En tegelijkertijd is het vaak het meest rigide onderdeel binnen een organisatie. Sommige kinderopvanglocaties werken met één vast dagritme voor alle groepen, terwijl de samenstelling en de behoeften van die groepen iedere dag kunnen verschillen.

Een groep met veel kinderen die behoefte hebben aan beweging? Dan is het logisch dat je korter zit en vaker buiten bent. Heb je juist een groep die veel structuur nodig heeft? Dan houd je vast aan een vaste volgorde, duidelijke overgangen en rustmomenten op de juiste plekken. In de grote lijnen is een herkenbare opbouw fijn. Voorspelbaarheid helpt, óók bij BSO-kinderen, maar hoe je invult wanneer je wat doet, dat mag variëren.

Durf dus aanpassingen te maken. Houd de rode draad vast, maar kijk wat vandaag nodig is. Je kring hoeft niet altijd even lang te duren. Het dagprogramma is 'laaghangend fruit', het is vaak eenvoudig aan te passen, en het effect op de groepsrust is groot.

HOOFDSTUK 6: SCAFFOLDING & VAARDIGHEDEN OPBOUWEN

Gedrag aanleren met het Fogg Behavior Model

Gedrag veranderen is lastig. Dat geldt voor volwassenen en voor kinderen. Maar gedragswetenschapper BJ Fogg van Stanford University bracht daar structuur in. Zijn model wordt wereldwijd gebruikt, onder andere door de techindustrie. Grote platforms als Instagram en TikTok zijn deels ontworpen op basis van zijn inzichten. Daarom kun je soms uren blijven scrollen en dat is dus deels zijn schuld (Easter, 2021).

Gelukkig kun je zijn theorie ook inzetten voor iets goeds: het opbouwen van gewenst gedrag bij kinderen.

Fogg (2007) stelt dat gedrag ontstaat als drie dingen tegelijk aanwezig zijn:

- Motivatie (wil het kind het? Wat gaat dit nieuwe gedrag het kind opleveren?)
- Vermogen (is het kind fysiek en mentaal in staat om het gewenste gedrag uit te voeren?)
- Prompt (wordt het kind eraan herinnerd op het juiste moment?)

Als één van deze ontbreekt, mislukt het gedrag meestal.

Ik ben met mijn dochter (2.5 jaar) in een pannenkoekenrestaurant. Ze hebben een indoorspeeltuin en ze is met een aantal oudere kinderen aan het spelen. Ik kijk op een afstandje. De kinderen besluiten een pakspelletje te gaan doen en één van de oudere kinderen tilt haar op. Ze vindt dit zichtbaar niet leuk en ze kijkt mij aan. Ik maak het gebaar van 'stop'. Daarna zegt ze "stop".

HOOFDSTUK 6: SCAFFOLDING & VAARDIGHEDEN OPBOUWEN

Zoals je in dit voorbeeld ziet is er soms een prompt nodig om het gedrag te laten ontstaan. Mijn dochter was prima in staat om “stop” te zeggen en de motivatie leek ook voldoende. Alleen kwam het er pas uit nadat ze het gebaar zag. Wij zien in de praktijk dat deze belangrijke stap vaak wordt gegeven. Prompten kan op heel veel verschillende manieren: Pictogram, woordje, gebaar, armbandje etc. Maar denk erover na. Wat gaat dit nieuwe gewenste gedrag triggeren?

HOOFDSTUK 7

Emotieregulatie & de emotiethermometer

Iedere professional op de groep herkent het: een kind dat van het ene op het andere moment ontploft. Soms zie je het aankomen, vaak ook niet. En soms denk je achteraf: "Was er nou echt zó veel aan de hand?" De waarheid is: het kind zat waarschijnlijk al vol. Vol emoties, prikkels, verwachtingen, spanning. Emotieregulatie is het vermogen om met die spanning om te gaan. En niet elk kind heeft dat al voldoende ontwikkeld.

Een krachtige manier om emotieontwikkeling uit te leggen is de huismetafoor. Stel je voor: een huis met twee verdiepingen. De begane grond herbergt alle basisfuncties zoals ademhaling, hartslag en ook emoties. Deze verdieping is bij de geboorte al volledig functioneel. De eerste verdieping daarentegen, waar complexe vaardigheden zoals plannen, beslissen, empathie en emotieregulatie plaatsvinden, is nog volop in aanbouw. En die verbouwing duurt lang... heel lang. Tot ongeveer het 25e levensjaar zijn we bezig met die eerste verdieping (daar kan geen aflevering van 'Help, mijn man is klusser' tegenop).

Wij, als ouders en professionals, fungeren als de trap tussen beide verdiepingen. We helpen kinderen om situatie voor situatie mee te bouwen aan die eerste verdieping. Niet door het over te nemen, maar door ondersteuning te bieden wanneer hun eigen 'eerste verdieping' nog niet voldoende ontwikkeld is om de klus zelfstandig te klaren (Siegel & Bryson, 2012).

HOOFDSTUK 7: EMOTIEREGULATIE & DE EMOTIETHERMOMETER

Emoties zien

Emoties zijn niet alleen een interne beleving, maar ook een communicatiemiddel. Ze zenden informatie uit naar de mensen om ons heen (Van Kleef & Côte , 2022). Als die boodschap niet goed wordt ontvangen, bijvoorbeeld omdat de ander je emotie niet herkent of erkent, kan dat leiden tot nog meer stress. Zeker wanneer een kind in meer of mindere mate afhankelijk is van die ander, zoals een professional.

Daarom is het belangrijk dat wij emoties zien. Dat we ze benoemen, ondertitelen, gemarkeerd spiegelen^[1] en het liefst al vóóraf, bijvoorbeeld via pre-teaching. Je voorkomt er onduidelijkheid mee en dat werkt stress verlagend. Zelfs als wij als professional de bron zijn van de ongemakkelijke emotie, bijvoorbeeld doordat wij zeggen dat iets niet mag, blijft het belangrijk om emoties te erkennen. Niet om ze op te lossen, maar om ze serieus te nemen. Zoals we ouders ook meegeven: het is niet jouw taak om alle nare emoties van je kind weg te nemen, maar wel om het kind erbij te ondersteunen.

De emotie-explosie: vier stappen

Wanneer kinderen veel emotie tonen, gebruiken wij in de praktijk deze vier stappen:

1. Emotie benoemen: Wat zie je, wat vermoed je? "Je bent boos hè? Of misschien ook verdrietig?"
2. Verbinden aan de situatie: "Je werd boos toen je niet mee mocht doen, (klopt dat?)"
3. Afleiden: Als de emotie hoog blijft, helpt het soms om even iets anders te doen.
4. Gerichtte opdracht geven: Een concrete taak zorgt voor structuur en herstelt de regie.

[1] Gemarkeerd spiegelen: de professional (of ouder) reageert met mimiek, stem of gedrag zo dat voor het kind duidelijk is dat het om zijn gevoel gaat en niet dat van de ouder. De ouder "leeft" het gevoel niet, maar laat zien dat hij of zij het herkent (Gergely & Watson, 2008).

HOOFDSTUK 7: EMOTIEREGULATIE & DE EMOTIETHERMOMETER

In de meeste gevallen zijn de eerste twee stappen al genoeg. Maar als kinderen *blijven hangen* in een emotie, helpt afleiding. Daarna gebruiken we vaak een gerichte opdracht, zodat het kind weer in een opbouwende flow komt. Zo doorbreek je de neerwaartse spiraal.

Bij het geven van een gerichte opdracht kun je ook het kind een keuze laten maken: "Wil je aan tafel een puzzel maken of ga je liever kleuren?" Door een keuzemogelijkheid te bieden, geef je het kind een gevoel van controle terug, juist in een situatie waarin het die controle even kwijt was. Dat stukje regie kan stress verlagend werken en helpt vaak om sneller tot rust te komen.

Niet praten in de piek

Soms denken we dat we altijd in gesprek moeten over emoties, dat is niet zo. Maar wat zeker geen nut heeft is praten in de piek van de emotie. De stresshormonen circuleren nog, het brein staat in standje overleven. Kinderen voelen zich sneller aangevallen en kunnen direct weer ontploffen. Daarom wachten we vaak tot iedereen weer rustig is. Pas dan stellen we de vraag: "Wat gebeurde er nou net?" In de piek beperk de informatie die je geeft. Eén of twee korte zinnen, dat is wat een kind dan aankan.

Overigens: praten hóeft niet altijd. Niet elk kind verwerkt emoties verbaal. De psychologie is lang uitgegaan van één universele manier van omgaan met emoties (alles moet geuit worden), maar dat klopt niet. Ieder kind heeft een eigen psychologisch immuunsysteem (Kross, 2025). Wat voor het ene kind werkt, hoeft voor het andere niet te helpen.

HOOFDSTUK 7: EMOTIEREGULATIE & DE EMOTIETHERMOMETER

Uit de situatie halen vóór het explodeert

Sommige emotionele uitbarstingen zie je aankomen. Niet altijd, maar vaak genoeg zijn er signalen: gespannen schouders, zoekend gedrag, sneller geïrriteerd raken, of steeds in dezelfde conflicten terechtkomen. Als je deze signalen leert herkennen, kun je soms letterlijk ingrijpen vóór het misgaat. Niet door te straffen, maar door tijdelijk van omgeving te veranderen.

Wij gebruiken dit regelmatig als preventieve strategie. Zie je dat het kind het moeilijk krijgt? Dan vraag je bijvoorbeeld: "Wil jij me even helpen met de was?" of "Kom je even mee iets pakken in de keuken?" Het gaat niet om de taak zelf, het gaat om het verplaatsen van de aandacht en het kind weghalen uit een overprikkelende of escalerende situatie.

Hoe jonger het kind, hoe meer begeleiding het nodig heeft. Maar hoe ouder (en vaardiger) het kind, hoe meer je het ook zelf op een boodschap kan sturen.

Belangrijk: als het kind daarna terugkeert naar de oorspronkelijke situatie, is het essentieel om te pre-teachen. Dit is de situatie, dat kan deze emotie of gedachten bij je oproepen, ik verwacht dit van je. Dit vergroot de kans op succes van de komende situatie en verkleint de kans op de escalatie die je probeerde te vermijden.

Een tweede manier om de omgeving te gebruiken als gedragsstuurmiddel is **situatie-modificatie**. Daarbij kijk je vooruit: waar in de dag of ruimte verwacht je dat het moeilijk wordt? En wat kun je weghalen, toevoegen of anders organiseren om escalatie te voorkomen?

HOOFDSTUK 7: EMOTIEREGULATIE & DE EMOTIETHERMOMETER

Bijvoorbeeld:

- Een kind dat altijd overprikkeld raakt in de wachtrij naar buiten
→ Je laat het als eerste of laatste gaan;
- De kinderen krijgen tijdens vrij spel altijd ruzie over de treinbaan
→ De treinbaan is even geen optie om te kiezen;
- Welke kleur beker of bordjes de kinderen krijgen is altijd gedoe
→ Nog maar één kleur bordjes en bekens aanschaffen.

Door letterlijk ruimte te maken vóór de spanning piekt, voorkom je escalaties en bied je veiligheid zonder straf of confrontatie. Het is iets wat je kan doen, niet wat je moet doen. Je kan er ook voor kiezen dat kinderen moeten leren omgaan met het feit dat ze soms wel de kleur beker krijgen die ze willen en soms niet. Daar zijn we het ook helemaal mee eens. Maar als je de dag van ene emotionele explosie naar de andere gaat, dan moet je kijken waar je rust kan creëren. Om de groep en ook jezelf te beschermen.

Pre-teaching: voorspelbaarheid geeft rust

Pre-teaching is een simpele maar krachtige strategie: je bereidt het kind voor op wat er komen gaat. Door even stil te staan bij de komende situatie, verlaag je onzekerheid en dus stress. Je helpt het kind grip te krijgen op wat anders overweldigend kan zijn.

Wij gebruiken hiervoor vaak drie stappen:

1. Zeg wat er gaat gebeuren;
2. Benoem wat het kind daarbij zou kunnen voelen of denken;
3. Spreek je verwachting uit.

Bijvoorbeeld: "De kinderen zitten al in de kring. Ik weet dat je het spannend vindt als jij als laatste binnenkomt en iedereen naar je kijkt. Geef me maar een hand, dan lopen we samen naar jouw plekje."

HOOFDSTUK 7: EMOTIEREGULATIE & DE EMOTIETHERMOMETER

Kinderen houden niet van onzekerheid. Sterker nog: in onderzoek bleek dat mensen liever steeds op hetzelfde moment een elektrische schok krijgen dan de ene keer wel en de andere keer niet. Omdat 'soms wel, soms niet' stressvoller is (de Berker, et al., 2016). Onzekerheid activeert het stresssysteem. En dat uit zich bij kinderen o.a. in stil terugtrekken, druk gedrag, boosheid of onrust. Door vooraf duidelijk te maken wat er gaat gebeuren, voorkom je die spanning voor een groot deel.

Zelfs als de situatie niet leuk is ("We gaan straks naar de tandarts"), werkt het beter om het vooraf te zeggen dan te verrassen. Hoe ver van tevoren je iets aankondigt, hangt af van leeftijd én kind. Sommige kinderen kunnen een halve dag vooruitkijken, andere hebben liever een time timer van een half uur.

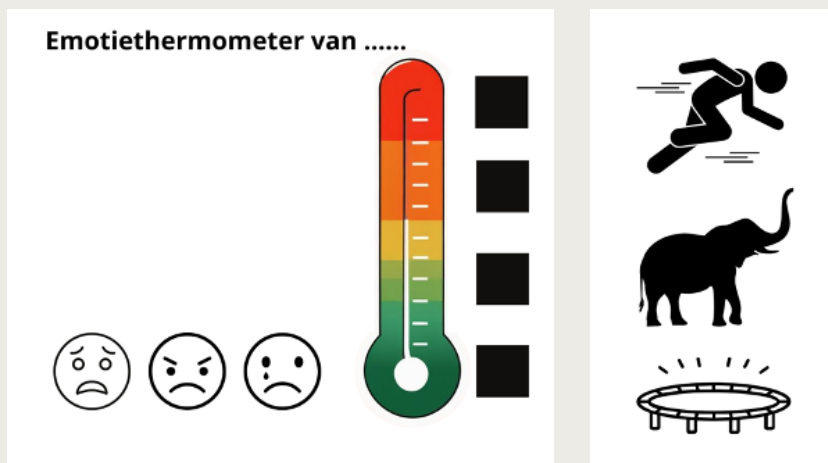
Pre-teaching hoeft niet alleen vooraf aan een activiteit. Ook binnen een activiteit kun je het inzetten: "Nu is Elias aan de beurt en daarna is Nina. Nina, denk alvast na over iets waar jij blij van wordt."

En nee, je hoeft niet altijd de emotie-stap (stap 2) toe te voegen. Maar als het om een spannende situatie gaat, dan helpt dat wel. Het geeft erkenning, verlaagt stress, en zorgt ervoor dat jij gezien wordt als iemand die je begrijpt. Dat versterkt de relatie én het gedrag.

Visuele systemen: de emotiethermometer

Bij heftige emotie valt taal vaak weg. De emotiethermometer maakt gevoelens zichtbaar, zonder woorden. Onze thermometers hadden twee kanten: één kant met het spanningsniveau, de andere kant met een aantal pictogrammen van strategieën die het kind zélf gekozen had uit een scala aan opties. Dat vergroot de controle, en dus de veiligheid. De keuze welke strategieën een kind kon helpen, maakte zij natuurlijk op een moment van rust.

HOOFDSTUK 7: EMOTIEREGULATIE & DE EMOTIETHERMOMETER



We knipte de gezichten uit en die konden ze met klittenband plakken naar de thermometer. Zodra we wisten hoe ze zich voelde en hoe intens, draaide we het blad om en kozen zij een strategie.

De kracht van strategieën

Stress + coping = interne ervaring (Kennedy, 2022). Die stress die is er en daar hebben we niet altijd direct invloed op. Die coping, daar ligt onze invloed.

Emoties veranderen kan op verschillende manieren (Kross, 2025): via zintuigen, afleiding, perspectief, omgeving of relaties. Wij gebruiken deze inzichten in onze dagelijkse praktijk. Hier een aantal van de strategieën die kinderen zélf kunnen kiezen via de achterkant van hun emotiethermometer:

HOOFDSTUK 7: EMOTIEREGULATIE & DE EMOTIETHERMOMETER

Beweging

Bij grote emoties komt veel energie vrij. Beweging helpt die energie kwijt te raken én zorgt voor afleiding. Denk aan rennen, springen, de zandbak omploegen of iets zwaars verplaatsen. Beweging zorgt bovendien voor self-generated optic flow (Gibson, 1950), een proces waarbij het brein via oogbewegingen kalmeert (de Voogt, et al., 2018). Vooral voor kinderen met boosheid of spanning werkt dit goed.

Ademhaling

Ademhalen is de snelste manier om je hartslag te verlagen (Balban, et al., 2023). Voor jonge kinderen gebruiken we beeldspraak (zoals een olifant of tijger), waarbij de uitademing langer duurt dan de inademing. Voor kinderen vanaf ongeveer 7 jaar werkt "in de thee of chocomel blazen" goed als metafoor.

We oefende dit iedere dag in de kring, met alle kinderen. Zo werd het iets normaal binnen de groep. Had iemand het nodig gedurende de dag? Dan lieten we het plaatje zien van de beeldspraak die we gebruikte.

Andere strategieën die we vaak gebruiken:

- **Afwas doen:** ritmisch, warm water, kracht zetten
- **Krassen met krijtjes:** met kleuren als communicatiesysteem (rood = niet praten, oranje = bijna oké, groen = ik wil praten)
- **Scheuren van kranten:** met duidelijke afspraak over opruimen
- **Time-in plek:** zoals een ei-stoel waar het kind zich even kan afsluiten
- **Rollenspel of verhaal:** afstand creëren tot het probleem
- **Zintuiglijke prikkels:** stressballen, klei, schuursponsjes

HOOFDSTUK 7: EMOTIEREGULATIE & DE EMOTIETHERMOMETER

Lichaamssensaties herkennen

Kinderen moeten leren waar ze emoties voelen in hun lijf. De één voelt spanning in zijn buik, de ander in zijn hoofd (Brackett, 2019). Met silhouetten kunnen kinderen aangeven waar ze spanning voelen. Dit verwachtte we natuurlijk niet op het moment van de emotie. We deden dit in een activiteit één-op-één of in de groep, wanneer iedereen kalm brein had. Dit helpt de kinderen om uitbarstingen eerder te herkennen op den duur en voor jou als professional om hen daarin te coachen.

Neutraal blijven als professional

Tot slot: als een kind in de piek van de emotie zit, is het cruciaal dat jij neutraal blijft. Geen heftige mimiek, geen hoge stem. Emotioneel praten belast de prefrontale cortex van het kind (Spikman, 2017). En dat is precies het breindeel dat nodig is om te reguleren (Banks, Eddy, Angstadt, Nathan, & Phan, 2007). Dus in de piek: praat zo neutraal mogelijk tegen het kind.

HOOFDSTUK 8

Positieve bekrachtiging & relatie opbouwen

Begrijpen wat je ziet – de context van gedrag

Gedrag staat nooit op zichzelf. Het is altijd in wisselwerking met de context (Vliegen & Verhaest, 2020). Je moet dus gedrag ook benaderen vanuit diezelfde context. Als een kind een klap uitdeelt omdat iemand zijn bouwwerk heeft vernield, dan keur je dat gedrag niet goed, maar je kunt het wél begrijpen. En dat uitspreken.

Veel professionals zijn daar huiverig voor: "Dan denkt het kind dat het mag." Maar gedrag begrijpen is iets anders dan goedkeuren. Je kunt zeggen: "Ik zag dat hij jouw bouwwerk omduwde, en toen werd jij boos. Ik snap dat je daar boos van wordt. Maar handen bij jezelf."

Kinderen met gedragsproblemen krijgen vaak direct straf. Er wordt voorbijgegaan aan het waarom. Terwijl juist deze kinderen vaak een sterk rechtvaardigheidsgevoel hebben. Ze willen het uitleggen. Geef ze daar ruimte voor. Door te luisteren en hun perspectief serieus te nemen, help je hen reflectie te ontwikkelen.

En verliezen? Dat is voor veel kinderen moeilijk, net als voor volwassenen. Zeker als je hoort: "Stel je niet aan, het is maar een spelletje." Begrijpen is geen tolereren. Je mag verdrietig zijn als je verliest, maar niet de hele boel afbreken.

HOOFDSTUK 8: POSITIEVE BEKRACHTIGING & RELATIE OPBOUWEN

De band versterken: aansluiten bij de leefwereld

Een sterke relatie is de basis voor verandering. En die relatie versterk je het snelst door aan te sluiten bij de leefwereld van het kind. Wat vindt het leuk? Waar wordt het enthousiast van?

Michael is 7 jaar en heeft een rijke woordenschat, vooral als het gaat om scheldwoorden. Daarnaast heeft hij een enorme fascinatie voor Pokémon. Ik zag hem twee dagen per week op de groep. En op die dagen begon mijn werkdag standaard met... Pokémon kijken. Lineaire tv nog, Disney Junior. Gewoon om te weten waar het die dag over ging.

Als ik tijd had, printte ik ook nog een kleurplaat van de Pokémon die die ochtend centraal stond. En elke keer als ik die kleurplaat tevoorschijn haalde, straalde hij. Zijn hele houding veranderde. Hij voelde: jij ziet mij.

In de praktijk zien we dit vaak misgaan. Een beweeglijk kind speelt buiten vol enthousiasme en de professional staat met koffie langs de kant. Zonde! Dit zijn dé momenten om de relatie te versterken.

Je hoeft niet alles leuk te vinden. Je hoeft niet oprecht enthousiast te zijn over Pokémon of voetbal. Je kunt ook interesse tonen in het enthousiasme van het kind. Of doen alsof, dat werkt soms prima.

Positieve bekrachtiging: versterken wat werkt

Alle kinderen willen gezien worden. En jouw aandacht is misschien wel het krachtigste middel om gedrag te beïnvloeden. Dus: waar geef jij je aandacht aan?

HOOFDSTUK 8: POSITIEVE BEKRACHTIGING & RELATIE OPBOUWEN

We kennen de drie niveaus van complimenten (Dweck, 2006):

- Resultaat ("Wat een mooie tekening!")
- Eigenschap ("Wat ben jij toch een lieverd!")
- Proces ("Je hebt echt je best gedaan om die kleuren goed te kiezen.")

Complimenten op proces versterken gedrag dat je opnieuw wilt zien. Stel jezelf altijd de vraag: Welk gedrag wil ik vaker zien? Dáár geef je een compliment op.

Bij positieve bekrachtiging denken we al gauw aan complimenten. Maar een aai over de bol, duimpje, boks of high-five werkt ook uitstekend.

Tastbare bekrachtiging kan soms effectief zijn: stickers, muntjes, smiley's, we hebben zelfs op groepen gewerkt waar snoepjes werden ingezet als beloning. Stickers gebruiken we af en toe nog (ja, we weten dat er nu een paar pedagogen van hun stoel vallen), maar alleen als allerlaatste redmiddel. En zoals we ouders ook altijd uitleggen: "De echte beloning wanneer de stickerkaart vol is? Eén-op-één tijd met jou." Geen cadeautje, geen spektakel, maar aandacht.

Belangrijk om te onthouden: de tastbare beloning is slechts een eerste zetje. Uiteindelijk wil je dat 'aandacht' weer de krachtigste bekrachtiger wordt.

Autonomie als motivator (zelfdeterminatietheorie)

Volgens de zelfdeterminatietheorie (Deci & Ryan, 1985) worden mensen, dus ook kinderen, gemotiveerd door drie psychologische basisbehoeften: verbondenheid, competentie en autonomie. De eerste twee zijn al uitgebreid aan bod gekomen. Maar autonomie verdient extra aandacht.

HOOFDSTUK 8: POSITIEVE BEKRACHTIGING & RELATIE OPBOUWEN

Autonomie geven betekent niet: alles laten bepalen. Maar het betekent wél: ruimte geven om te kiezen binnen duidelijke kaders. Een kind van 8 of 9 kan meebeslissen over de doelen. Jongere kinderen kun je laten kiezen tussen twee spelletjes. Het zijn kleine dingen die het verschil maken.

Straf?

Straf is een gevoelig onderwerp. Iedereen heeft er een mening over. Wij hebben op groepen gewerkt waar gewerkt werd met logische consequenties, vaak een nettere term voor straf. En sommige kinderen zijn daar gevoeliger voor dan anderen. Maar de kernvraag blijft: Wat leert een kind hiervan?

Soms moeten we kinderen even apart zetten (minimale tijd om de chaos op de groep in te dammen). Niet om te straffen, maar omdat je op dat moment geen ruimte hebt om goed te begeleiden.

Maar daarna moet er altijd iets volgen:

- Benoem wat je zag;
- Benoem waarom je denkt dat het gebeurde;
- Benoem wat je de volgende keer anders wilt zien.

Begrenzen

Soms moet je gedrag begrenzen. Zeker als het kind zichzelf, andere kinderen of jou in gevaar brengt. In zulke situaties maken wij vaak gebruik van de 'stop-instructie', zoals die ook wordt toegepast binnen Triple P (Sanders, 1999). Door expliciet stop te zeggen, vraag je van het kind een actieve handeling: letterlijk stoppen met wat het aan het doen is. Dat werkt beter dan alleen benoemen wat je níét wilt: "Niet gooien."

HOOFDSTUK 8: POSITIEVE BEKRACHTIGING & RELATIE OPBOUWEN

Wij koppelen de stop-instructie altijd aan de gewenste actie: "Stop met gooien. Je kunt bouwen met de blokken." Gaat het kind door, dan benoemen we ook direct wat wij zullen doen: "Stop met gooien, anders ruim ik de blokken op." Daarmee geven we het kind een keuze: of stoppen en door kunnen spelen, of doorgaan en de blokken zijn klaar.

Natuurlijk stemmen we die boodschap af op wat het kind aankan qua taalbegrip, verwerkingssnelheid en het vermogen om keuzes te overzien. Maar dit is de kern: duidelijk, voorspelbaar en met ruimte voor het kind om zélf te kiezen. Fysiek begrenzen doen we bijna niet meer, daar komen we later nog op terug.

Stop met de waaromvraag

En dan nog iets. Als we het hebben over straf of nadenken over gedrag, moeten we het ook hebben over onze grootste irritatie: de waaromvraag.

Ik kom observeren op een BSO-groep waar flink wat dynamiek zit. Meerdere kinderen vragen veel aandacht, onder wie Jamie. Op het moment dat ik binnenkom, is er net een incident geweest. Jamie heeft Lucas uitgelachen toen die verloor met voetbal. Gevolg: time-out.

Na twee minuten wordt Jamie erbij geroepen.

"Waarom deed je dat? Dat is toch helemaal niet leuk voor Lucas?" vraagt de professional.

Jamie haalt zijn schouders op. "Weet ik niet," zegt hij. Je ziet het gezicht van de professional verkleuren. "Ga maar weer zitten dan," zegt ze. Jamie zucht en ploft weer op de bank.

De professional komt naar me toe. Ze is gefrustreerd. "En zo gaat het iedere dag wel een paar keer. Ik heb zó'n hekel aan dat pesten. Walgelijk."

HOOFDSTUK 8: POSITIEVE BEKRACHTIGING & RELATIE OPBOUWEN

De waaromvraag lijkt logisch. Maar in werkelijkheid zet het kinderen klem. Als ze het juiste antwoord geven ("Omdat ik boos was"), dan volgt vaak: "En wat doe je dan als je boos bent?" "Dan zeg ik 'stop' of ga ik naar de juf." "Nou, als je dat weet, waarom doe je dat dan niet?" Weten ze het, krijgen ze op kop. Geven ze aan het niet te weten, dan moeten ze langer 'nadenken'. WAT WIL JE NOU MENS!?

En dan de denkfout: het idee dat als een kind een regel kan opnoemen, het deze automatisch ook gaat toepassen. Helaas. Iets kunnen reproduceren is niet hetzelfde als kunnen toepassen. Weten is niet doen. Natuurlijk, als een kind een regel niet weet, wordt toepassen lastig. Maar dat is niet hetzelfde als zeggen dat weten leidt tot doen.

Laat de waarom-vraag dus los. Vervang hem door observatie, door empathie, door het zoeken naar patronen. Vraag niet "Waarom deed je dat?", maar zeg: "Ik zag dat je boos werd toen je bouwwerk kapotging. "Ik wil dat je de volgende keer ... doet." of "Wat zou je een volgende keer kunnen doen?"

HOOFDSTUK 8: POSITIEVE BEKRACHTIGING & RELATIE OPBOUWEN

Wat je vooral níet moet doen

Sommige strategieën lijken op de korte termijn te werken, maar zijn op lange (en soms ook korte) termijn schadelijk of ineffectief:

- Schreeuwen: Ja, het kind schrikt misschien. Maar je kweekt angst. En kinderen wennen eraan. Dan moet je steeds harder schreeuwen. Geen houdbare strategie.
- "Doe eens rustig" zeggen: Werkt niet bij je partner. Werkt ook niet bij kinderen. Rust moet je creëren en kan je niet opleggen.
- Fysiek begrenzen: Alleen als het écht moet: bij gevaar voor het kind zelf of anderen. Spullen zijn vervangbaar. Kinderen niet. Bespreek dit vooraf met ouders. Leg uit dat het in uitzonderlijke situaties kan gebeuren, en hoe jullie daarmee omgaan. Moet je het kind fysiek begrenzen, altijd benoemen wat je gaat doen. Letterlijk de handeling en niet: "Ik ga je even helpen." Helpen doe je namelijk de hele dag door en dit moet niet de associatie worden met het woord 'helpen'. Daarnaast blijft het nog vaag wat er gaat gebeuren. Bij spannende situaties, en vastgehouden worden is heel spannend wanneer je dit niet wil, moet het zo voorspelbaar mogelijk zijn.

DEEL 3: IN DE PRAKTIJK - MET DE KINDKERNKAARTEN ALS HOUVAST

Je hebt nu het complete Context en Invloed Model doorlopen. Je begrijpt hoe gedrag ontstaat in de wisselwerking tussen het kind en alle lagen van invloed. Je hebt de shift gemaakt van "wat is er mis?" naar "wat heeft dit kind nodig?". En je hebt een gereedschapskist vol technieken om daadwerkelijk aan de slag te gaan.

Maar hoe breng je dit alles samen in de dagelijkse praktijk? Hoe zorg je ervoor dat je niet alleen reageert op gedrag, maar proactief afstemt op wat kinderen in verschillende ontwikkelingsfasen nodig hebben?

De KindKernKaarten zijn ontwikkeld voor professionals en coaches die werken met kinderen van 1,5 tot 10 jaar, binnen reguliere of plusgroepen. Ze vormen een antwoord op de groeiende groep 'zorgkinderen' in de reguliere setting en de neiging om al snel te vragen: "Welke diagnose hoort hierbij?" Natuurlijk zijn diagnostische trajecten waardevol zijn. Maar het is zeker niet bij ieder kind nodig. In de praktijk is vaak al veel te bereiken met goed kijken, goed luisteren, en gerichte reflectie. Daar helpen deze kaarten bij.

Van Context en Invloed Model naar KindKernKaarten

De KindKernKaarten sluiten naadloos aan bij alles wat je in de vorige delen hebt geleerd. Ze helpen je om:

- Het Context en Invloed Model toe te passen op specifieke leeftijdsgroepen
- Te reflecteren op wat kinderen in verschillende ontwikkelingsfasen nodig hebben
- Je werkwijze af te stemmen zonder meteen in zorg- of behandeldenken te vervallen
- Te mentaliseren: de behoeften achter gedrag te herkennen

De kaarten zijn geen beoordelingsinstrument, maar een vertaling van jouw nieuwe manier van kijken naar de praktijk. Ze dwingen je om verder te kijken dan alleen het gedrag en af te stemmen in plaats van te etiketteren.

DEEL 3: IN DE PRAKTIJK - MET DE KINDKERNKAARTEN ALS HOUVAST

Wetenschappelijke basis

De KindKernKaart bestaat uit een verschillend aantal componenten (afhankelijk van de leeftijd), gebaseerd op verschillende wetenschappelijk onderbouwde bronnen. De primaire basis wordt gevormd door het kwaliteitsmodel van Riksen-Walraven (2000, 2004), dat ook ten grondslag ligt aan het werk van Helmerhorst et al. (2014b). Daarnaast zijn inzichten verwerkt van het Expertisecentrum Kinderopvang (2020), de Rijksoverheid (z.d.) en de Wereldgezondheidsorganisatie (2019).

De componenten op de kaart (1.5 - 4) sluiten aan bij de CIP-schalen van Helmerhorst, zoals:

- Sensitieve responsiviteit → Nabijheid van professional en aandacht
- Respect voor autonomie → Autonomie en zelfstandigheid
- Structureren en grenzen stellen → Structuur & voorspelbaarheid en grenzen
- Praten en uitleggen → Ondersteuning in communicatie
- Ontwikkelingsstimulering → Uitdaging en stimulering van de ontwikkeling
- Begeleiden van interacties → Nabijheid van kinderen

Zo gebruik je de kaart

De kaart bestaat uit tien componenten (bij de 1.5 - 4 variant), elk geplaatst op een schaal van 'weinig' tot 'veel', met 'neutraal' als basis. Daarmee kun je:

- Reflecteren op de behoefte van één kind;
- Een totaalbeeld maken van de groep;
- Én de pedagogische aanpak hierop afstemmen.

DEEL 3: IN DE PRAKTIJK - MET DE KINDKERNKAARTEN ALS HOUVAST

De kaart is flexibel. Wat vandaag geldt, is morgen of soms zelfs dezelfde dag misschien anders. Een kind dat net is gebracht, kan veel nabijheid van de professional nodig hebben, maar een uur later niet meer. Door de kaart regelmatig in te zetten, voorkom je dat je blijft hangen in vaste beelden. Het helpt je ook om verschillen binnen de groep op te vangen zonder meteen te standaardiseren.

Toepassing op drie niveaus

- In het team: Als reflectie-instrument: hoe ziet onze groepsaanpak eruit? Wat heeft deze groep meer of minder nodig?
- Als coach of begeleider: Voor observaties en gerichte analyse van individuele kinderen. Wat valt op? Waar zit handelingsruimte?
- In oudergesprekken: Als gedeeld taalveld. Niet om te diagnosticeren, maar om samen te zoeken naar wat werkt.

De kaart ondersteunt handelingsgericht denken. Ze nodigt uit om verder te kijken dan gedrag, en om af te stemmen in plaats van te etiketteren. En precies daarom gebruiken wij deze kaarten, omdat ze helpen om kinderen beter te begrijpen en teams sterker te maken.

In de komende drie hoofdstukken nemen we je per leeftijdsgroep mee:

- Wat kenmerkt deze ontwikkelingsfase?
- Welke technieken uit deel 2 zijn hier helpend?
- Hoe pas je de KindKernKaart toe?
- En hoe ziet dat eruit in de praktijk?

Zodat je als professional altijd iets hebt om op terug te vallen, een gedeeld houvast, waar het kind centraal staat.

DEEL 3: IN DE PRAKTIJK - MET DE KINDKERNKAARTEN ALS HOUVAST

De KindKernKaart downloaden

De KindKernKaarten zijn gratis online in te vullen en te downloaden op www.FrankelVersteeg.nl/kindkernkaart

Je vindt daar:

- Alle kaarten in kleur (PDF)
- Invulversies online en op papier
- De nieuwste versie van de KindKernKaart

Scan deze QR-code voor directe toegang:



HOOFDSTUK 9

KindKernKaart 1,5-4 jaar

KindKernKaart

Voorspelbaarheid en grenzen

Weinig
Minder
Neutraal
Meer
Veel

☐
☐
☐
☐
☐

Structuur

Weinig
Minder
Neutraal
Meer
Veel

☐
☐
☐
☐
☐

Nabijheid van kinderen

Weinig
Minder
Neutraal
Meer
Veel

☐
☐
☐
☐
☐

Nabijheid van professional

Weinig
Minder
Neutraal
Meer
Veel

☐
☐
☐
☐
☐

Aandacht

Weinig
Minder
Neutraal
Meer
Veel

☐
☐
☐
☐
☐

Positieve communicatie, bekrachtiging en waardering

Weinig
Minder
Neutraal
Meer
Veel

☐
☐
☐
☐
☐

Uitdaging en stimulering van de ontwikkeling

Weinig
Minder
Neutraal
Meer
Veel

☐
☐
☐
☐
☐

Ruimte voor fysiek spel en beweging

Weinig
Minder
Neutraal
Meer
Veel

☐
☐
☐
☐
☐

Autonomie en zelfstandigheid

Weinig
Minder
Neutraal
Meer
Veel

☐
☐
☐
☐
☐

Ondersteuning in communicatie

Weinig
Minder
Neutraal
Meer
Veel

☐
☐
☐
☐
☐

FrankelVersteeg

HOOFDSTUK 9: KINDKERNKAART 1,5-4 JAAR

De leeftijd van 1,5 tot 4 jaar is misschien wel de meest fundamentele fase in de ontwikkeling van een kind. Het is de tijd van het vormen van zinnen, grenzen, eerste vriendjes, maar ook van driftbuien, sterke eigen wil en frustraties. Kinderen in deze fase ontwikkelen razendsnel, maar niet allemaal in hetzelfde tempo. En juist dáár begint vaak het schuiven op de groep: een kind dat motorisch voorloopt maar sociaal achterblijft, of andersom (Verhulst , 2021).

Wat kenmerkt deze leeftijdsgroep?

- **Autonomie:** In deze leeftijdsfase groeit de behoefte aan autonomie sterk. Kinderen zijn niet langer afhankelijk van fysieke nabijheid van volwassenen en ontdekken dat hun eigen acties invloed hebben op wat er gebeurt. Autonomie betekent niet dat een kind alles zelf moet kunnen, maar dat het zich competent voelt in een actieve rol waarin het zelf richting mag geven aan zijn of haar handelen.
- **Emotieregulatie:** De emotieregulatie is volop in ontwikkeling. Heftige emoties komen vaak voor en kunnen snel omslaan. Kinderen hebben hierbij regelmatig de hulp van een volwassene nodig om tot rust te komen of emoties te verwerken.
- **Relaties:** Kinderen zijn sociale wezens. Ze bouwen relaties op met professionals en andere kinderen op de groep. Naarmate hun sociale vaardigheden zich ontwikkelen, verandert ook de aard van die relaties.
- **Snelle ontwikkeling:** De ontwikkeling gaat op alle vlakken razendsnel. Er kan een groot verschil zitten tussen wat een kind wil en wat het al kan, of tussen wat het begrijpt en wat het daadwerkelijk uitvoert. Dat verschil kan frustrerend zijn en zich uiten in gedrag (Verhulst , 2021).

HOOFDSTUK 9: KINDKERNKAART 1,5-4 JAAR

Veel gedrag dat je in deze fase ziet, zoals bijten, slaan of moeite met slapen, hoort bij deze leeftijd en hoeft niet direct te worden bestempeld als probleemgedrag. Tegelijkertijd betekent dat niet dat je het moet negeren. De KindKernKaart kan je helpen om in te schatten wat een kind op dit moment nodig heeft. Gebruik het als vertrekpunt om samen met ouders te kijken wat werkt. Probeer het uit en blijf volgen wat het effect is.

Technieken uit deel 2 die hier extra belangrijk zijn:

- Emotieregulatie: Denk aan de vier stappen bij een emotie-explosie. Benoemen, verbinden, afleiden, opdracht geven.
- Lichamelijke sensaties herkennen: Met silhouetten, spiegeltjes, en benoemingen.
- Beweging als ontlasting: Zand scheppen, blokken slepen, rennen, een mat oprollen. Geef de energie die door het lijf giert een uitlaatklep.
- Pre-teaching: Simpel, visueel, en vooral heel dichtbij in tijd: "Straks gaan we opruimen, dan kies jij een boek."
- Aansluiten op de beleefwereld: Gebruik favoriete dieren, liedjes, routines. "De beer gaat nu slapen, net als jij."
- Time-in: Geen strafplek buiten de groep, maar een veilige plek in de groep om even tot rust te komen.

Werken met de KindKernKaart 1,5-4 jaar

De kaart helpt je om naar gedrag te kijken via 10 componenten:

- Voorspelbaarheid en grenzen
- Structuur
- Nabijheid van kinderen
- Nabijheid van professional

HOOFDSTUK 9: KINDKERNKAART 1,5-4 JAAR

- Aandacht
- Positieve communicatie, bekrachtiging en waardering
- Uitdaging en stimulering van de ontwikkeling
- Ruimte voor fysiek spel en beweging
- Autonomie en zelfstandigheid
- Ondersteuning in communicatie

Voor elk onderdeel kun je reflecteren: wat zie ik bij dit kind? En hoe scoort deze groep als geheel? De schaal van 'weinig' tot 'veel' dwingt je om met nuance te kijken. Niet: is dit kind lastig? Maar: wat heeft dit kind nu meer van mij nodig?

Gebruik de kaart bij teamoverleg, observaties of oudergesprekken. Het is geen beoordelingsformulier, maar een uitnodiging tot afstemmen. En: het is dynamisch. De kaart verandert mee met het kind.

Jackie is 2 jaar en 8 maanden oud en komt drie dagen per week naar het kinderdagverblijf. Een nieuwsgierig, leergierig meisje dat duidelijk een hoop te vertellen heeft, maar daar nog nét niet helemaal in slaagt. Jackie communiceert vooral met losse woordjes en brabbelzinnen: "debbe diebbe brood debbe diebbe." Wie haar observeert, ziet haar hard werken om haar boodschap over te brengen.

Maar als je haar niet begrijpt, wordt het ingewikkeld. Jackie kan dan boos of verdrietig reageren. Soms fel, soms intens verdrietig. Ze raakt zichtbaar gefrustreerd als anderen haar intentie niet snappen of niet doen wat zij bedoelde. Dit gebeurt zowel bij kinderen als volwassenen. Ook thuis, vertellen ouders.

In de groep vindt ze andere kinderen prima, zolang ze op gepaste afstand blijven. Maar als een ander kind te dichtbij komt of naar haar speelgoed kijkt, kan Jackie ineens gillen of duwen. Ze lijkt bang te zijn dat iemand haar spel gaat verstoren.

HOOFDSTUK 9: KINDKERNKAART 1,5-4 JAAR

Tegelijkertijd biedt de vaste dagstructuur Jackie veel houvast. Ze geniet zichtbaar van routines en zingt vol overgave mee met bekende liedjes. Daarin zie je haar plezier én haar behoefte aan voorspelbaarheid.

Jackie staat op de wachtlijst voor logopedie. Ondertussen besloten de professionals op de groep al actief aan de slag te gaan met haar behoeften. Ze pakten de KindKernKaart erbij en kozen drie onderdelen waarop zij voor Jackie extra wilden inzetten: ondersteuning in communicatie, structuur en nabijheid van andere kinderen.

Jackie doet het goed op routine en voorspelbaarheid. Haar behoefte aan structuur ligt wat hoger dan gemiddeld. De professionals bekeken de handelingsadviezen bij 'meer behoefte' aan structuur:

- Er is een dagprogramma (visueel aanbieden)
- Het dagprogramma komt (in grote lijnen) dagelijks terug
- De plek waar de activiteit plaatsvindt, Wordt in het dagprogramma aangegeven
- Wat de activiteit is hoeft niet van tevoren vast te staan

Op de groep hing al dagritmekaarten. Samen bekeken ze waar die nog duidelijker kon. Zo voegden ze bijvoorbeeld naast het pictogram van "aan tafel" ook een afbeelding van een puzzel toe, zodat het voor Jackie duidelijk was waar de activiteit is én wat ze zou gaan doen.

Tijdens vrij spelmomenten merkten de professionals dat Jackie sneller overprikkeld raakte als kinderen te dicht in haar buurt kwamen. De kaart gaf houvast: bij een lagere behoefte aan nabijheid van kinderen staat bijvoorbeeld:

- Bied een vaste speelplek zonder afscherming
- Organiseer activiteiten voor kleine groepjes (2-3 kinderen)
- Zorg voor rustige speelzones als uitwijkmogelijkheid

HOOFDSTUK 9: KINDKERNKAART 1,5-4 JAAR

Ze besloten een hoekje in te richten waar Jackie kon spelen zonder directe drukte om haar heen. Soms leek ze ook behoefte te hebben aan iets meer afscherming. Ze keken het een paar dagen aan en dan observeerden ze opnieuw of een volgende stap (zoals een afgeschermd speelplek) helpend zou zijn.

Tegelijk wilden ze haar spel mét andere kinderen niet uit de weg gaan. Daarom werden er regelmatig kleine spelletjes georganiseerd met één ander kind, onder begeleiding. Zo kreeg Jackie de ervaring van samen spelen, maar in een setting die ze aankon.

Jackie had een hoop te vertellen, maar haar woorden bleven achter. Dat frustreerde haar zichtbaar. De professionals besloten hun eigen communicatie aan te passen én Jackie te ondersteunen in haar uitingen. Uit de kaart haalden ze deze handelingsadviezen:

- Spreek duidelijk en maak maximaal driewoordzinnen. Spreek op ooghoogte. Spreek je woorden langzaam uit. Help kinderen begrijpen wat je zegt
- Gebruik gezichtsuitdrukkingen en intonatie om jouw emoties te tonen en woorden te versterken
- Gebruik simpele gebaren om basiswoorden te verduidelijken
- Stel vragen waarbij er twee keuzemogelijkheden zijn of ja-nee vragen. Ondersteun visueel. Vragen in het hier en nu
- Gebruik pictogrammen om overgangen, keuzemogelijkheden en verwachtingen te communiceren
- Geef tijd om communicatie te verwerken (3-5 seconden)
- Een opdracht bestaat uit één stap

Dat leek veel. Maar al snel ontdekten ze dat sommige dingen al gebeurden, alleen net niet consequent genoeg. Een paar pictogrammen extra, wat rustiger spreken, opdrachten iets vereenvoudigen: kleine aanpassingen met groot effect.

HOOFDSTUK 10

KindKernKaart 4 - 7 jaar

KindKernKaart 4-7

Ondersteuning bij sociale interacties en vriendschappen

Weinig Minder Neutraal Meer Veel

☐ ————— ☐ ————— ☐ ————— ☐ ————— ☐

Ruimte voor zelfstandigheid en eigen keuzes

Weinig Minder Neutraal Meer Veel

☐ ————— ☐ ————— ☐ ————— ☐ ————— ☐

Ondersteuning bij emotieregulatie

Weinig Minder Neutraal Meer Veel

☐ ————— ☐ ————— ☐ ————— ☐ ————— ☐

Positieve communicatie en waardering

Weinig Minder Neutraal Meer Veel

☐ ————— ☐ ————— ☐ ————— ☐ ————— ☐

Gevarieerd spel en beweging

Weinig Minder Neutraal Meer Veel

☐ ————— ☐ ————— ☐ ————— ☐ ————— ☐

Rust en ontspanning

Weinig Minder Neutraal Meer Veel

☐ ————— ☐ ————— ☐ ————— ☐ ————— ☐

Individuele aandacht en ondersteuning

Weinig Minder Neutraal Meer Veel

☐ ————— ☐ ————— ☐ ————— ☐ ————— ☐

Structuur en grenzen

Weinig Minder Neutraal Meer Veel

☐ ————— ☐ ————— ☐ ————— ☐ ————— ☐

Ondersteuning in communicatie

Weinig Minder Neutraal Meer Veel

☐ ————— ☐ ————— ☐ ————— ☐ ————— ☐



FrankelVersteeg

HOOFDSTUK 10: KINDKERNKAART 4 - 7 JAAR

Emir is een jongen van 6 jaar oud die tijdens de zomervakantie drie dagen per week naar de BSO komt. De collega's op de groep omschrijven hem als een verlegen, rustige jongen. Tijdens gesprekken in de kring zegt hij niets. Maar ook in kleinere settings, bijvoorbeeld tijdens een activiteit met twee andere kinderen, blijft het stil van zijn kant.

Wat opvalt, is dat Emir zich niet opstelt als een kind dat liever alleen speelt. Integendeel, hij zoekt duidelijk toenadering. Hij blijft in de buurt van andere kinderen, kijkt aandachtig mee tijdens het spel, lacht af en toe zelfs als iemand een grap maakt. Maar zodra er echt contact nodig is, wanneer er bijvoorbeeld iets wordt afgepakt of wanneer het initiatief aan hem is, dan trekt Emir zich terug. Ook op momenten waar de stress zichtbaar lijkt op te lopen, zoals wanneer kinderen aan zijn arm trekken (in spel), zegt Emir eigenlijk niets.

Ouders geven aan dat Emir thuis zich prima verwoord. Het is geen 'prater', maar hij kan het prima. Ook de professionals op de groep merken in een één-op-één setting, dat Emir een stuk makkelijker praat.

Professionals zien zijn verlangen om mee te doen, maar ook zijn worsteling met hoe dat moet. Want op deze leeftijd wordt spel steeds complexer. Als je dan geen taal inzet, verbaal of non-verbaal, dan wordt aansluiting vinden een enorme opgave.

Net als bij Jackie lijkt Emir ondersteuning nodig te hebben op het gebied van communicatie. Maar bij hem ligt het niet zozeer in de vaardigheden, hij *kán* het wel, het zit meer in de drempel om het ook daadwerkelijk toe te passen. Dat onderscheid is belangrijk. Op dit moment lijkt de behoefte aan ondersteuning in communicatie niet groter dan 'neutraal'. De echte uitdaging ligt bij Emir vooral op sociaal vlak.

HOOFDSTUK 10: KINDKERNKAART 4 - 7 JAAR

De component 'ondersteuning bij sociale interacties en vriendschappen' is bij Emir dan ook de duidelijke focus. Daarnaast valt op hoe hij zich telkens terugtrekt wanneer situaties spannend worden. Hij ontploft niet, maar sluit zich af. Dat kan een copingstrategie zijn, maar het is helpend als kinderen leren dat er ook andere manieren zijn om met die spanning om te gaan. Daarom is het goed om ook in te zetten op 'emotieregulatie'.

Om hem te helpen stapjes te zetten richting meer participatie, kunnen componenten als 'positieve communicatie en waardering' en 'individuele aandacht en ondersteuning' het verschil maken. Door kleine momenten van succes te benoemen, hem in één-op-één contact net wat meer ruimte te geven, bouw je aan zijn zelfvertrouwen. Daarmee ook aan zijn durf om zich uit te spreken.

Bij 'ondersteuning bij sociale interacties en vriendschappen' schatten de professionals in dat Emir een hoge ondersteuningsbehoefte had. De component stond voor hem op 'veel', en de kaart gaf de volgende handelingsadviezen:

- Bied momenten van intensieve, één-op-één begeleiding bij sociale interacties, modelleer gewenst sociaal gedrag
- Creëer zeer gestructureerde sociale situaties met duidelijke rollen en verwachtingen
- Gebruik rollenspel en sociale verhalen om sociale vaardigheden expliciet te oefenen
- Bied ondersteuning bij het onderhouden van vriendschappen, help actief bij het plannen en begeleiden van speelafspraken
- Werk nauw samen met ouders om sociale vaardigheden ook buiten de BSO te ondersteunen

HOOFDSTUK 10: KINDKERNKAART 4 - 7 JAAR

De groep koos ervoor om tweemaal per dag tien minuten begeleid spel aan te bieden. In het begin speelde Emir alleen met de professional, zodat er veiligheid en structuur was. Na een paar keer werd er een ander kind bij betrokken. Via kleine rollenspellen werden sociale situaties geoefend, waarbij de moeilijkheidsgraad langzaam werd opgebouwd.

Ook op het gebied van 'emotieregulatie' werd een hogere behoefte gesignaleerd. De professionals plaatsten Emir op 'meer'. De KindKernKaart gaf hiervoor de volgende adviezen:

- Bied regelmatig activiteiten aan die gericht zijn op het herkennen en uiten van emoties
- Help het kind actief bij het vinden van oplossingen voor emotionele problemen
- Leer kinderen complexere emotieregulatie-strategieën, zoals het gebruiken van een 'rustige hoek' of een 'emotiethermometer'
-

Bij Emir ging het vooral om dat tweede punt: hulp bij het vinden van oplossingen als iets hem emotioneel raakte. Bijvoorbeeld als een kind iets deed wat hij niet prettig vond. Dit onderwerp bleek niet alleen voor Emir relevant, daarom besloten de professionals om dit groepsbreed aan te pakken.

Om zijn zelfvertrouwen te versterken, werd ook 'positieve communicatie en waardering' actief ingezet. De kaart gaf bij 'meer' de volgende handelingsadviezen:

- Pas actief 'actief luisteren' toe, herhaal en bevestig wat het kind zegt
- Geef uitgebreide, persoonlijke complimenten die de unieke kwaliteiten van het kind benadrukken
- Organiseer regelmatig activiteiten die positieve communicatie en waardering tussen het kind en anderen stimuleren
- Help het kind bij het formuleren van positieve feedback naar anderen

HOOFDSTUK 10: KINDKERNKAART 4 - 7 JAAR

Emir bleek een enorm talent te hebben: vliegtuigjes vouwen. In wel 25 variaties. Dit werd een kracht om op in te zetten. In kleine groepjes gaf hij 'workshops' vliegtuigvouwen, met hulp van een professional. Hij groeide zichtbaar van zijn rol als 'vliegtuigen-man', een manier om op een positieve manier in contact te komen met andere kinderen.

Ten slotte was ook de component 'individuele aandacht en ondersteuning' van belang. De adviezen bij 'meer' waren:

- Creëer dagelijks meerdere één-op-één momenten met het kind
- Ontwikkel een individueel ondersteuningsplan voor het kind dat extra aandacht nodig heeft
- Bied proactief hulp aan bij uitdagingen, voordat het kind erom vraagt
- Stem activiteiten en benaderingen af op de individuele interesses en behoeften van het kind

Veel van deze punten werden al opgepakt vanuit de andere onderdelen, maar specifiek vanuit deze component besloten de professionals nog twee dingen toe te voegen: ze grepen sneller in als ze zagen dat Emir dreigde vast te lopen in een sociale situatie, en ze stelden samen met ouders een individueel ondersteuningsplan op waarin Emirs behoeften concreet werden vertaald naar de praktijk.

Kinderen tussen de 4 en 7 jaar bevinden zich in een bijzondere overgangsfase. Ze beginnen op school. Dit is voor veel kinderen een grote stap, die een hoop energie kost. En dan vervolgens moet je ook nog naar de BSO. Hoe meer kinderen richting die 7 jaar gaan, hoe taakgerichter zij gaan werken. De eisen nemen in rap tempo toe en dat gaat bij sommige kinderen gepaard met opvallend gedrag of een opvallende ontwikkeling.

HOOFDSTUK 10: KINDKERNKAART 4 - 7 JAAR

Wat kenmerkt deze leeftijdsgroep?

- Groeiende autonomie: Kinderen willen meer zelf doen, maar hebben nog veel begeleiding nodig bij emotieregulatie en taakaanpak. Het is de taak van de volwassenen om kleuters te begeleiden in hun exploratiedrang en wensen alles te begrijpen zonder hen hierin te ontmoedigen.
- Taal en regels: Taalvermogen groeit: maken juiste zinnen en leren veel nieuwe woorden erbij. Ze leren zich steeds beter aan afspraken en regels te houden, leren emoties uiten en begrijpen wat goed en fout is.
- Sociaal-emotioneel: Intensiverend proces van vriendschappen sluiten, samen spelen en delen. Ontwikkeling van het geweten, besef van schuld en schaamte komt op gang. Ze identificeren zich steeds bewuster als jongen of meisje, willen bij een groep horen en worden zich bewust van hun eigen gevoelens en die van anderen (Verhulst , 2021)

In deze fase komen veel kinderen met 'gedrag' bovendrijven, juist omdat de eisen toenemen. De KindKernKaart helpt je om achter dat gedrag te kijken.

Technieken uit deel 2 die hier extra belangrijk zijn:

- Mentaliseren: Wat ligt er onder het gedrag? Wat probeert het kind duidelijk te maken?
- Pre-teaching: Bereid kinderen voor op situaties waarin ze kunnen vastlopen. Bijvoorbeeld bij overgangen of groepsopdrachten.
- Dagprogramma aanpassen: Als je merkt dat de spanningsboog kort is of conflicten zich opstapelen, durf dan te schuiven in je planning.
- Emotieregulatie: Gebruik de vier stappen: benoemen, verbinden, afleiden en opdracht geven. Laat kinderen zelf strategieën kiezen via de emotiethermometer.

HOOFDSTUK 10: KINDKERNKAART 4 - 7 JAAR

- Autonomie stimuleren: Laat kinderen meedenken en kiezen waar dat kan. Dat kan al bij de volgorde van activiteiten, of bij het kiezen van een spel.
- Verliezen oefenen: Doe regelmatig spelletjes waarbij verliezen hoort, en laat zien hoe je daarmee omgaat. Doe dit wel vanuit de beleving van het kind. Als het jou niets kan schelen of je wint of verliest en heel droog zegt: "volgende keer beter." Dan voelt het kind niet dat je het begrepen hebt.

Werken met de KindKernKaart 4-7 jaar

De componenten zijn afgestemd op deze ontwikkelingsfase:

- Ondersteuning in sociale interacties en vriendschappen
- Ruimte voor zelfstandigheid en eigen keuzes
- Ondersteuning bij emotieregulatie
- Positieve communicatie en waardering
- Gevarieerd spel en beweging
- Rust en ontspanning
- Individuele aandacht en ondersteuning
- Structuur en grenzen
- Ondersteuning in communicatie

Kinderen in deze leeftijdsgroep kunnen vaak al zelf meedenken over hun eigen behoeften. Gebruik de kaart als hulpmiddel om samen met het kind (of het team) te kijken: waar gaat het goed? Waar loopt het vast? En wat hebben we nodig om een stapje verder te komen?

De kaart helpt je ook om te signaleren waar een kind structureel overvraagd wordt. Als meerdere kinderen in je groep 'meer' of 'veel' nodig hebben op eenzelfde component, dan is het misschien tijd om daar je aanpak op aan te passen, bijvoorbeeld door meer rust op de groep in te bouwen of conflictmomenten te structureren.

HOOFDSTUK 11

KindKernKaart 7 - 10 jaar

KindKernKaart 7-10

Ondersteuning bij sociale interacties



Bevorderen van autonomie en verantwoordelijkheid



Ondersteunen van emotieregulatie en zelfreflectie



Gevarieerde activiteiten en talentontwikkeling



Participatieve structuur en grenzen



Individuele aandacht en ondersteuning



Rust en ontspanning



FrankelVersteeg



FrankelVersteeg

HOOFDSTUK 11: KINDKERNKAART 7 - 10 JAAR

Bij kinderen van 7 tot 10 jaar zie je vaak een opvallende tweedeling. Aan de buitenkant lijken ze al groot: ze kunnen veel, weten veel, en kunnen zich lang staande houden in groepssituaties. Maar vergis je niet: aan de binnenkant spelen er nog volop emoties, onzekerheden en ontwikkelvragen.

Wat kenmerkt deze leeftijdsgroep?

- Sociaal-emotioneel: Kinderen zijn gevoeliger voor meningen van anderen, ontwikkelen een zelfbeeld en worden zich bewust van hun plek in de groep. Vriendschappen verdiepen zich en ze verlangen naar erbij horen. Eerste verliefdheden komen soms voor en eigen moraal ontwikkelt zich verder.
- Groter bewustzijn van zichzelf en anderen: Ze vergelijken zich met leeftijdsgenoten, worden gevoeliger voor groepsdruk en sociale uitsluiting.
- Zelfstandigheid en gedrag: Steeds meer zelfstandigheid, verantwoordelijkheden (zoals kleine taken) en zelfvertrouwen. Gedrag is bewuster; kinderen denken vaker na voordat ze iets doen en leren hun emoties en gedrag beter onder controle houden
- Pubertijd: Gemiddeld gezien begint de pubertijd bij meisjes rond de 10 jaar. Bij jongens twee jaar later. Soms zijn kinderen eerder en soms later. Duidelijk is dat deze leeftijdsfase zijn eigen uitdagingen kent (De Bruyckere, Hulshof, & Missinne, 2021). Deze ontstaat wanneer het zover is. Maar het kan juist ook een uitdaging zijn wanneer deze fase bij het kind nog uitblijft, maar andere kinderen eromheen ondergaan al wel deze verandering.

Technieken uit deel 2 die hier extra belangrijk zijn:

- Zelfreflectie stimuleren: Kinderen kunnen leren denken over hun eigen gedrag, maar dat vraagt oefening, begeleiding en geduld (o zoveel geduld)
- Mentaliseren: Het gaat niet alleen over wat erbij zichzelf gebeurde, maar ook wat zij denken dat er in de ander gebeurt.

HOOFDSTUK 11: KINDKERNKAART 7 - 10 JAAR

- Autonomie inzetten als motivator: Geef kinderen steeds meer keuze in de invulling van de tijd op de BSO.
- Emotie regulerende strategieën aanleren: Kinderen kunnen steeds beter leren zichzelf te reguleren, bij steeds complexere emotionele situaties.
- Pre-teaching: Zelfs op deze leeftijd is het soms prettig om van tevoren te horen wat er van je wordt verwacht.

Werken met de KindKernKaart 7-10 jaar

De componenten van deze kaart zijn aangepast op kinderen die al meer zelfreflectie en zelfstandigheid aankunnen:

- Ondersteuning bij sociale interacties
- Bevorderen van autonomie en zelfstandigheid
- Ondersteuning van emotieregulatie en zelfreflectie
- Gevarieerde activiteiten en talentontwikkeling
- Participatieve structuur en grenzen
- Individuele aandacht en ondersteuning
- Rust en ontspanning

Voor teams geeft deze kaart richting aan waar je extra op moet inzetten. Lopen meerdere kinderen vast op hetzelfde component? Dan ligt daar mogelijk ook een knelpunt in de groepsdynamiek of dagstructuur.

HOOFDSTUK 11: KINDKERNKAART 7 - 10 JAAR

Mitchel is 8 jaar en komt vier dagen per week naar de BSO. Hij is een kind met twee gezichten, zeggen de professionals weleens. Want zolang er geen competitie-element in het spel zit, is Mitchel een ontzettend fijne jongen in de groep. Hij is ontspannen, maakt grapjes, helpt anderen en is goed aan te sturen (als dat überhaupt al nodig is). Maar zodra er wél sprake is van een wedstrijdje, verandert er iets.

Mitchel is dol op voetballen en andere balsporten. Hij is er ook goed in. Niet gek dus dat hij bij iedere keuzemogelijkheid kiest voor een activiteit met competitie. Hij loopt zelfs stage bij Ajax. Maar juist in deze situaties ontstaan de meeste conflicten. Als hij het gevoel heeft dat iets niet eerlijk verloopt, schreeuwt of duwt hij. Jongere kinderen raken daarvan onder de indruk en oudere kinderen vinden het juist interessant om hem uit te dagen. Het gedrag van Mitchel, zijn boosheid en ontploffingen, wordt dan bijna onderdeel van het spel.

Verliezen is een groot thema voor hem. Als het daadwerkelijk gebeurt, barst hij soms in tranen uit of gooit hij met materiaal. Maar het kan ook al misgaan op het moment dat hij vermoedt dat hij gaat verliezen. In die gevallen haakt hij vroegtijdig af, of begint hij excuses te zoeken.

Omdat de verschillen in gedrag zo groot zijn, proberen professionals competitie zoveel mogelijk te vermijden in het programma. Ze weten: als de keus er is, kiest Mitchel het. En als hij het kiest, is de kans groot dat het de sfeer in de groep beïnvloedt. Terwijl iedereen ook die andere Mitchel kent: de grappige, behulpzame, ontspannen jongen die juist bijdraagt aan rust en verbinding.

HOOFDSTUK 11: KINDKERNKAART 7 - 10 JAAR

Mitchel is een kind dat de professionals op de groep flink uitdaagt. Juist omdat hij over zoveel vaardigheden lijkt te beschikken, zolang er geen wedstrijdelement in het spel is, zie je een vrolijke, betrokken en sociale jongen. Maar zodra het spannend wordt of er competitie ontstaat, lijken al die vaardigheden ineens verdwenen. Om Mitchel zo goed mogelijk te ondersteunen, besloten de professionals te kijken naar de 'Mitchel-in-lastige-situaties'. Want daar ligt de sleutel. Op basis van die observaties kozen ze voor extra inzet op vier componenten uit de KindKernKaart: ondersteuning bij sociale interacties, emotieregulatie en zelfreflectie, individuele aandacht en ondersteuning, en rust en ontspanning.

Bij Mitchel is de behoefte aan ondersteuning bij sociale interacties hoog. De kaart geeft bij veel behoefte de volgende handelingsadviezen:

- Bied intensieve, één-op-één begeleiding bij sociale interacties
- Creëer gestructureerde sociale situaties waarin het kind specifieke sociale vaardigheden kan oefenen
- Gebruik rollenspel en sociale verhalen om complexe sociale situaties te verkennen en te oefenen
- Help het kind actief bij het reflecteren op sociale interacties en het plannen van toekomstige sociale strategieën
- Werk nauw samen met ouders om sociale vaardigheden ook buiten de BSO te ondersteunen

De professionals kozen ervoor om bij alle activiteiten met een wedstrijdelement altijd een volwassene in de buurt te hebben. Zo konden ze ondertitelen wat er gebeurde en meteen begeleiden waar nodig. Ouders waren eerder vooral informatief betrokken, er werd verteld wat er was voorgevallen. Nu werd gekozen voor een meer gelijkwaardige samenwerking, waarin gezamenlijk werd nagedacht over strategieën en aanpak.

HOOFDSTUK 11: KINDKERNKAART 7 - 10 JAAR

Wanneer Mitchel iets als oneerlijk ervaart of bang is te verliezen, komen de emoties omhoog. Soms met geschreeuw of verdriet, soms met gooien of terugtrekken. Op deze momenten ligt zijn behoefte aan emotieregulatie en zelfreflectie op 'meer'. De kaart adviseert dan:

- Help het kind actief bij het analyseren van complexe emotionele situaties
- Begeleid het kind in het stellen van persoonlijke doelen en het reflecteren op de voortgang
- Leer het kind verschillende strategieën voor emotieregulatie aan en moedig het gebruik ervan aan

De professionals kozen ervoor om te starten met emotieregulatie-strategieën, samen met Mitchel zelf. Hij werd betrokken bij het vinden van wat voor hem werkt. Een eerste stap richting meer zelfregie.

De behoefte aan individuele aandacht was in eerste instantie niet zo zichtbaar. Maar via de andere componenten werd duidelijk dat er winst te behalen viel. De adviezen bij meer individuele aandacht zijn:

- Creëer dagelijks meerdere één-op-één momenten met het kind
- Ontwikkel een individueel ondersteuningsplan gebaseerd op de specifieke behoeften van het kind
- Bied proactief hulp aan bij uitdagingen, voordat het kind erom vraagt
- Stem activiteiten en benaderingen af op de individuele interesses en ontwikkelingsdoelen van het kind. (Competentiemodel)

Veel van de begeleiding die al werd geboden, viel al onder deze component. Wat werd toegevoegd was het opstellen van een individueel ondersteuningsplan waarin de sociale strategieën die samen met Mitchel zijn ontwikkeld, werden opgenomen. Ook ouders werden hierbij betrokken. De professionals gebruikten het competentiemodel als basis om de opbouw in vaardigheden inzichtelijk te maken, voor henzelf én voor ouders.

HOOFDSTUK 11: KINDKERNKAART 7 - 10 JAAR

De intensiteit van Mitchels beleving, zowel door zijn stage bij Ajax als door zijn sterke emoties op de groep, vroeg om een bewuste inzet op ontspanning. De wisselwerking tussen spanning en explosies was overduidelijk. De KindKernKaart gaf bij meer behoefte aan rust en ontspanning de volgende adviezen:

- Help het kind bij het herkennen van eigen signalen van vermoeidheid of overprikkeling
- Bied regelmatig begeleide ontspanningsactiviteiten aan
- Maak samen met het kind een persoonlijk 'ontspanningsplan' met favoriete rustgevende activiteiten
- Creëer meerdere rustige zones voor verschillende vormen van ontspanning (bv. leeshoek, knutselhoek, stilteplek)

Er werd besloten om minimaal één begeleide ontspanningsactiviteit per dag aan te bieden. Zonder discussie. Binnen het persoonlijke plan van Mitchel kregen rust en herstel net zo'n belangrijke plek als de andere ontwikkeldoelen.

Tot slot

Dit boek is geschreven voor professionals in de kinderopvang, voor iedereen die zich dagelijks inzet om kinderen te begeleiden in hun ontwikkeling. Of dat nou kinderen zijn die moeiteeloos lijken mee te draaien, of juist kinderen die net buiten de 'standaard' ontwikkelingslijn vallen en wat extra's nodig hebben.

Voor veel van jullie geldt: de opleiding heeft jullie onvoldoende voorbereid op die laatste groep. Juist daarom hebben we gekozen voor een praktische aanpak, gebaseerd op ons Context en Invloed Model. We beginnen bij het kind en werken systematisch naar buiten door alle lagen van invloed. Zo krijg je niet alleen inzicht in waarom gedrag ontstaat, maar vooral ook waar jouw handelingsruimte ligt.

Er is zóveel meer te zeggen over deze doelgroep, genoeg voor een boek van 1000 pagina's. Maar dan zou niemand het lezen. Ons doel was om een handzaam boek te maken voor mensen die werken binnen de reguliere kinderopvang, vol direct toepasbare handvatten om álle kinderen in je groep te kunnen ondersteunen.

De tools en inzichten die we aanreiken zijn bedoeld als houvast, niet als stappenplan dat je letterlijk moet volgen. Werken met kinderen is geen exacte wetenschap. Wat werkt bij het ene kind, doet bij het andere kind misschien maar weinig. Wat we beschrijven is wat we in de praktijk hebben ervaren als helpend, wat we meegeven in onze trainingen en wat professionals aan ons teruggeven als waardevol.

Wat we vooral willen meegeven: je hoeft het niet alleen te doen. En je kúnt het ook niet alleen. Werk samen: binnen je team, met ouders, met school, met iedereen om het kind heen. Want uiteindelijk willen we allemaal hetzelfde: dat het kind zich optimaal kan ontwikkelen. Gebruik elkaars kracht, en draag samen de zorg.

Ga kijken. Ga proberen. Ga aanpassen.

Elk kind verdient een professional die verder kijkt dan gedrag en luistert naar wat een kind écht probeert te zeggen.

Referenties

- Balban, M. Y., Neri, E., Kogon, M. M., Zeitzer, J. M., Spiegel, D., & Huberman, A. D. (2023). Brief structured respiration practices enhance mood and reduce physiological arousal. *Cell Reports Medicine*.
- Banks, S. J., Eddy, K. T., Angstadt, M., Nathan, P. J., & Phan, K. L. (2007). Amygdala-frontal connectivity during emotion regulation. *Soc Cogn Affect Neurosci*.
- Barnsley, R. T., & Barnsley, P. E. (1985). Hockey success and birthdate: The relative age effect. *Canadian Association for Health, Physical Education, and Recreation*, 23-28.
- Brackett, M. (2019). *In Permission to feel*. New York, NY: Celadon books .
- de Berker, A. O., Rutledge, R. B., Mathys, C., Marshall, L., Cross, G. F., Dolan, R. J., & Bestmann, S. (2016). Computations of uncertainty mediate acute stress responses in humans. *Nature communications*.
- De Bruyckere, P., Hulshof, C., & Missinne, L. (2021). *In Bijna alles wat je moet weten over psychologie van kinderen en jongeren*. Leuven: LannooCampus.
- de Voogt, L. D., Kanen, J. W., Neville, D. A., Roelofs, K., Fernández, G., & Hermans, E. J. (2018). Eye-Movement Intervention Enhances Extinction via Amygdala Deactivation. *JNeurosci*.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *In Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. New York, NY: Plenum.
- Dweck, C. S. (2006). *In Mindset. The New Psychology of Success*. New York, NY: Ballantine Books Inc.
- Easter, M. (2021). *In The comfort crisis*. New York, NY: Penguin Random House.
- Expertisecentrum Kinderopvang. (2025, augustus 2). *Pedagogische kwaliteit*. Opgehaald van Expertisecentrum kinderopvang : <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/onderwerpen/pedagogische-kwaliteit>

REFERENTIES

- Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., Marks, J. S. (1998). Relationship of Childhood Abuse and Household Dysfunction to Many of the Leading Causes of Death in Adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American Journal of Preventive Medicine*.
- Fogg, B. J. (2007, z.m. z.d.). Hello! Opgehaald van BJFogg.com: <https://www.bjfogg.com/>
- Gergely, G., & Watson, A. (2008). Attachment and mentalization in humans — The development of the affective self. *Mind to mind — Infant research, neuroscience and psychoanalysis*, 50-87.
- Gibson, J. J. (1950). In *The Perception of the Visual World*. Westport, Connecticut: Greenwood Press.
- Helmerhorst, K. O., Riksen-Walraven, M., Vermeer, H. J., Fukkink, R. G., & Tavecchio, L. W. (2014). Measuring the Interactive Skills of Caregivers in Child Care Centers: Development and Validation of the Caregiver Interaction Profile Scales. *Early Education and Development*, 770-790.
- Hutsebaut, J., Nijssens, L., & van Vessem, M. (2021). In *De kracht van mentaliseren*. Amsterdam: Boom.
- Kennedy, B. (2022). In *Good inside. A practical guide to becoming the parent you want to be*. London: HarperElement.
- Kennispoort-verloskunde. (2004, december 2). Prenatal maternal stress and its effects on fetal development. Opgehaald van Kennispoort-verloskunde: <https://www.kennispoort-verloskunde.nl/prenatal-maternal-stress-and-its-effects-on-fetal-development/>
- Kross, E. (2025). In *Shift. How to manage your emotions so they don't manage you*. New York, NY: Penguin Books.
- Nave, C. S., Sherman, R. A., & Funder, D. C. (2013). Personality stability from childhood to adulthood: Methods, findings, and challenges. *Social Psychological and Personality Science*, pp. 318-324.

REFERENTIES

- Rijksoverheid. (2025, augustus 2). Kinderopvang: ontwikkeling kind centraal. Opgehaald van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kinderopvang/kindero-pvang-ontwikkeling-kind-centraal>
- Riksen-Walraven, J. M. (2000). In Tijd voor kwaliteit in de kinderopvang. Amsterdam: Vossiuspers AUP.
- Romijn, B., Slot, P., Ijsbrand, J., Muller, P., Breedevelt, M., Tiliopoulou, V., & Leseman, P. (2025). Kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang De kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang in beeld. Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang.
- Rothbart, M. K., & Bates, J. E. (2006). In Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development. New York: Wiley.
- Sanders, M. R. (1999). Triple P-Positive Parenting Program: towards an empirically validated multilevel parenting and family support strategy for the prevention of behavior and emotional problems in children. Clinical child en family psychology review, 71-90.
- Sapolsky, R. (2017). In Behave: The biology of humans at our best and worst. New York, NY: Penguin Books.
- Shiner, R. L., & DeYoung, C. G. (2013). In The Oxford handbook of developmental psychology. Oxford: Oxford university press.
- Siegel, D., & Bryson, T. P. (2012). Whole Brain Child. 12 Proven Strategies to Nurture Your Child's Developing Mind. London: Constable & Robinson.
- Sinke, S. (z.j.). De Effecten van de Bevallingservaring op de Sociaal-Emotionele en Mentale Ontwikkeling van het Kind op de Leeftijd van 9 Maanden. Tilburg : Tilburg University.
- Spikman, J. (2017). Zelfregulatie en adaptatie: Over de prefrontale cortex en hersenschade. Tijdschrift voor Neuropsychologie.
- Thoonsen, M., & Lamp, C. (2022). In Wiebelen en friemelen in de klas . Huizen: Uitgeverij Pica.

REFERENTIES

- van IJzendoorn, R., & Tavecchio, L. (2004). In M. Riksen-Walraven, De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang. Amsterdam: Boom.
- Van Kleef, G. A., & Côte, S. (2022). The Social Effects of Emotions. Annual Review of Psychology.
- Verhulst, F. C. (2021). In De ontwikkeling van het kind . Assen: Koninklijke van gorcum .
- Vliegen, N., & Verhaest, Y. (2020). In Vroege ontwikkeling alle kansen geven . Kalmthout: Pelckmans Pro.
- Vygotsky, L. S. (1978). In Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Wereldgezondheidsorganisatie. (2019). Guidelines on physical activity, sedentary behaviour and sleep for children under 5 years of age. . Geneve: WHO.

Over de auteurs

Danny Versteeg

Danny Versteeg sinds 2015 actief in de kinderpsychiatrie/hoogspecialistische jeugdzorg. Hij heeft jaren op groepen gestaan met kinderen met een psychiatrische stoornis en/of zware ontwikkelingsproblemen. Hij komt ook op scholen en kinderdagverblijven om professionals te ondersteunen bij hun werk met kinderen die opvallen in hun gedrag of ontwikkeling. Sinds 2018 geeft hij ook training aan professionals in het voorveld over zorggesprekken met ouders en het omgaan met kinderen die extra ondersteuning nodig hebben in hun ontwikkeling. Dit doet hij voor de Jonge Kind Academie en voor FrankelVersteeg.

Raoul Frankel

Raoul Frankel is sinds 2003 actief in de kinderpsychiatrie/hoogspecialistische jeugdzorg. In het begin van zijn carrière stond hij op groepen met kinderen met een psychiatrische stoornis en/of zware ontwikkelingsproblemen. Later werkte hij volledig ambulant om professionals te ondersteunen bij hun werk met kinderen die opvallen in hun ontwikkeling. Ook werkt hij als ouder- en kindcoach, waarbij hij ouders helpt bij het vinden van de juiste ondersteuning voor hun kind en voorziet hij ouders van laagdrempelig opvoedadvies. Sinds 2020 geeft hij ook training aan professionals in het voorveld over zorggesprekken met ouders en het omgaan met kinderen die extra ondersteuning nodig hebben in hun ontwikkeling. Dit doet hij voor de Jonge Kind Academie en voor FrankelVersteeg.



OVER DE AUTEURS

Over dit boek

Dit boek is ontstaan uit onze dagelijkse praktijk van training en begeleiding. We merkten dat professionals in de kinderopvang vaak worstelen met dezelfde vragen rondom gedrag van kinderen. De kennis en ervaring die we in onze trainingen delen, wilden we graag toegankelijk maken voor een breder publiek.

Om onze praktijkkennis om te zetten in een helder en gestructureerd boek, hebben we gebruik gemaakt van moderne technologie. De teksten in dit boek zijn geschreven in samenwerking met Claude, een AI-assistent van Anthropic. Alle inhoud, casussen en expertise komen uit onze praktijkervaring; Claude hielp ons om deze kennis op een toegankelijke en gestructureerde manier over te brengen.

Deze samenwerking tussen mens en technologie stelde ons in staat om een praktisch handboek te maken dat dicht bij de dagelijkse realiteit van professionals staat. De casussen in het boek zijn gebaseerd op echte situaties uit onze praktijk, maar zijn omwille van de privacy zodanig aangepast dat ze niet tot personen herleidbaar zijn.

Contact

Voor meer informatie over onze trainingen en ondersteuning kunt u terecht op: www.FrankelVersteeg.nl

